

NORGES HANDELSHØYSKOLE
Bergen, våren 2006

Utredning i fordypnings-/spesialfagsområdet: Økonomisk styring
Veileder: Professor Atle Johnsen

REGNSKAPSFØRING AV PENSJONER – INNFØRING AV IAS 19

av
Truls Nesslin

Denne utredningen er gjennomført som et ledd i siviløkonomutdanningen ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen innestår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Utredningen tar for seg regnskapsføring av pensjoner for norske børsnoterte selskaper. I den første delen gis det en gjennomgang av dagens situasjon, med presentasjon av folketrygden og introduksjon til ytelses- og tilskuddsordninger.

Videre presenteres den norske regnskapsstanderen NRS 6, som omhandler pensjoner, før det gis et innblikk i de internasjonale regnskapsstandardene, International Financial Reporting Standards (IFRS), og hvilken betydning innføringen av disse vil ha. Standarden som omhandler pensjoner, IAS 19, gjennomgås og diskuteres, i tillegg til at jeg ser på hvilken betydning innføringen vil ha for norske selskaper.

Den andre delen av oppgaven er en analysedel som ser på hvilke forutsetninger et utvalg norske børsnoterte selskaper har lagt til grunn ved verdsettelse av pensjonsforpliktelsene sine i 2004 (etter NRS 6) og 2005 (etter IAS 19). Fastsettelse av diskonteringsrente er hovedfokus og gjennomgås detaljert. En gjennomgang av andre viktige forutsetninger følger deretter.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Innholdsfortegnelse	3
Forord	5
1. Innledning	6
1.1 Problemstilling	6
1.2 Avgrensning	6
1.3 Disposisjon	7
2. Pensjoner	8
2.1 Dagens situasjon	8
2.2 Ulike pensjonsordninger	9
2.2.1 Folketrygden og obligatorisk tjenestepensjon (OTP)	9
2.2.2 Ytelsesordninger	11
2.2.3 Tilskuddsordninger	12
2.3 Regnskapsregulering i Norge	13
2.3.1 Regnskapsføring av pensjoner i Norge	13
3. IFRS	17
3.1 Hva er IFRS?	17
3.2 IFRS for norske selskaper	18
3.3 IFRS 1 – First time adoption	20
3.3.1 Noen norske selskapers tilpasning til IFRS 1	22
3.4 IAS 19	24
3.4.1 Generelt	24
3.4.2 Tilskuddplaner	26
3.4.3 Ytelsesplaner	27
3.4.4 Ulike syn på fastsettelse av diskonteringsrente etter IAS 19	32
3.4.5 Sammenligning av IAS 19 og NRS 6	35
4. Analyse av forutsetninger	37
4.1 Utvalget	37
4.1.1 Begrensninger ved utvalget	38
4.2 Diskonteringsrente	39
4.2.1 Modifisert durasjon	39
4.3 Analysemetode	40
4.3.1 Innsamling av data	40
4.3.2 Referanserente	40
4.4 Resultater	43
4.4.1 Tall for 2004	43
4.4.2 Selskapskommentarer 2004	45
4.4.3 Tall for 2005	46
4.4.4 Selskapskommentarer 2005	47
4.4.5 Resultatene sett i forhold til hverandre	48
4.5 Andre forutsetninger	50
4.5.1 Forventet avkastning	50
4.5.2 Lønnsregulering	52
4.5.3 Pensjonsregulering	53
4.5.4 G – regulering	54
4.5.5 Realrente	55
4.5.6 Effektiv diskonteringsrente	56

5. Avslutning	58
5.1 Konklusjoner	58
5.2. Fremtidige undersøkelser	59
Litteraturliste	61
Vedlegg 1 – Forutsetninger i 2004	65
Vedlegg 2 – Forutsetninger i 2005	66
Vedlegg 3 – Diskonteringsrente	67
Vedlegg 4 – Forventet avkastning	68
Vedlegg 5 – Lønnsregulering	69
Vedlegg 6 – Pensjonsregulering	70
Vedlegg 7 – G – regulering	71
Vedlegg 8 – Realrente	72
Vedlegg 9 – Effektiv diskonteringsrente	73
Vedlegg 10 – Forventet avkastning - Diskonteringsrente	74
Vedlegg 11 – Differanse	75

Forord

Siviløkonomutredningen er et selvstendig arbeid som utføres det siste semesteret av den fireårige siviløkonomutdanningen. Denne utredningen er skrevet mellom januar og juni 2006, og inngår i fordypning i spesialområdet Økonomisk styring.

I løpet av siviløkonomutdanningen blir man presentert for et bredt spekter av fag og fagområder, men man blir også gitt muligheten til å spesialisere seg innenfor én konkret retning. Valget av Økonomisk styring som spesialområde har falt naturlig for meg, da fagene som blir tilbudt her virket både spennende og utfordrende, samtidig som arbeid med slik fag alltid har tiltalt meg.

Det at oppgaven tar for seg både regnskap og pensjoner vil trolig få noen til å gjespe allerede når de ser tittelen. Dette er ubegrunnet. Utviklingen i samfunnet viser at spørsmål angående hvordan vi skal møte store utfordringer knyttet til et stadig økende antall pensjonister vil være på dagsorden i lang tid fremover. Det at dette faller sammen med at en ny regnskapsstandard innføres for de børsnoterte selskapene i store deler av Europa, Norge inkludert, mener jeg gir et meget bra utgangspunkt for å skrive en siviløkonomutredning.

Temaet jeg har valgt er veldig omfattende, og det kan ses som både en styrke og en svakhet at jeg har måtte begrense meg til ett konkret område. På den ene siden fører dette til at noen områder må behandles kort, mens det på den andre siden fører til en dypere forståelse for det som er hovedfokus. Valget av forutsetninger generelt og diskonteringsrente spesielt som fokusområde, har sammenheng med at jeg ønsket å finne ut mer om hvordan ledende selskaper i Norge gjør dette, og at jeg var fascinert av de store forskjellene små differanser i forutsetningene kan utgjøre.

Avslutningsvis ønsker jeg å takke veilederen min, professor Atle Johnsen ved Norges Handelshøyskole for god faglig hjelp og gode tilbakemeldinger, Kjell Ove Røsok hos Ernst & Young i Bergen for hjelp til valg av tema og nyttige faglige innspill, mine medstudenter Sven O. Nicolaisen og Trond J. Frantzen for gode faglige (og utenomfaglige) diskusjoner, mamma, pappa, Fredrik og Beate for støtte og hjelp gjennom hele studiet.

Bergen, 01. juni 2006

Truls Nesslin

1. Innledning

1.1 Problemstilling

I denne utredningen vil jeg se på hvilke regnskapsregler for behandling av pensjoner norske børsnoterte selskaper må forholde seg til, fra og med regnskapsåret 2005, når International Financial Reporting Standards (IFRS) skal brukes for første gang. Jeg vil også se på hvordan pensjoner behandles i norsk regnskapsregulering.

Videre vil jeg analysere hvilke forutsetninger et utvalg norske, børsnoterte selskaper har lagt til grunn for beregning av pensjonsforpliktelser i 2004 og 2005. Her vil jeg spesielt undersøke fastsettelse av diskonteringsrenten, se på eventuelle forskjeller mellom de to årene, og vurdere hva dette kan skyldes og hvilken betydning det har.

I tillegg vil jeg prøve å gi en god forståelse av hvilke ulike pensjonsordninger som finnes i Norge i dag, hva som kjennetegner dem og hva de medfører for arbeidsgiver og arbeidstaker.

1.2 Avgrensning

Pensjoner er i seg selv et særdeles omfattende tema, med mange spennende problemstillinger knyttet til seg. Regnskapsføring av pensjoner er også et veldig omfattende tema. Det har ikke på langt nær vært mulig, innenfor rammene av en siviløkonomutredning, å dekke over alt dette. Derfor har jeg valgt å gi en så god innføring som mulig til hvordan dagens situasjon knyttet til pensjoner er, og deretter valgt ut en konkret problemstilling knyttet til innføringen av den internasjonale regnskapsstandarden, som jeg ønsker å se nærmere på.

Det at jeg har fastsettelse av diskonteringsrente som hovedfokus i analysedelen av oppgaven, har sammenheng med at dette blir sett på som den viktigste forutsetningen ved beregning av pensjonsforpliktelser. Gjennom hele utredningen ønsker jeg å bygge oppunder valget av fokusområde, ved å vie ekstra oppmerksomhet til temaer knyttet til nettopp dette. Det kan argumenteres med at det fører til for overfladisk behandling av andre viktige områder, men dette har slik jeg ser det, vært den mest hensiktsmessige måten å løse utfordringene på, med bakgrunn i de rammer som er satt for utredningen.

Når det gjelder selskapene som er analysert i kapittel 4, var det ikke mulig å få tak i årsrapporter for 2005 for alle innenfor en rimelig tidsramme. Resultatene slik de foreligger er

basert på tilgjengelige årsrapporter pr. 01. mai 2006. Dette har ført til at utvalget av selskaper er større i 2004 enn i 2005.

Ved utarbeidelsen av utredningen har jeg tatt utgangspunkt i IAS 19 slik den forelå 16. desember 2004, med de tillegg som ble lagt til på denne dato.

Til slutt ønsker jeg å presisere at jeg i oppgaven konsekvent bruker begrepet ”tilskuddsplan”, og *ikke* ”innskuddsplan” som også er mye brukt. Disse to begrepene har helt lik betydning, men for å hindre misforståelser har jeg tatt dette valget.

1.3 Disposisjon

Den første delen av utredningen (kapittel 2) er viet til å forklare generelt om pensjoner, sett fra både arbeidstaker og arbeidsgivers side. Her beskrives først demografiske faktorer, før jeg videre forklarer litt om ulike pensjonsordninger. Jeg tar for meg folketrygden, samt ytelses- og tilskuddsbaserte pensjonsordninger. Kapittelet avsluttes med en beskrivelse av regnskapsreguleringen i Norge, knyttet til pensjoner.

I det påfølgende kapittelet presenteres International Financial Reporting Standards (IFRS), og jeg forklarer litt om bakgrunnen for at denne standarden innføres, i tillegg til at det gis en gjennomgang av standarden IFRS 1, som omhandler førstegangsbruk av IFRS. Deretter vises det hvilke påvirkning innføringen har på norske selskaper, før jeg ser nærmere på det som er hovedtema for utredningen, IAS 19 – *Employee Benefits*. I presentasjonen av IAS 19 er det lagt spesiell vekt på delen som omhandler forutsetninger og herunder diskonteringsrente.

Kapittel 4 er en analysedel, hvor jeg har tatt et utvalg norske børsnoterte selskaper og undersøkt hvordan de har tilpasset seg overgangen til IFRS. Dette har jeg gjort ved å se på hvilke forutsetninger de har lagt til grunn for beregning av pensjonsforpliktelsene sine, hvor hovedfokus er på hvilken diskonteringsrente de bruker før og etter innføring av IFRS. En gjennomgang av andre forutsetninger som brukes er også presentert mot slutten av oppgaven.

Det siste kapittelet avslutter utredningen, med konklusjoner og forslag til fremtidige undersøkelser.

2. Pensjoner

Det finnes en rekke ulike grunner til at jeg ser på pensjoner og problemstillinger knyttet til dette som spesielt interessante i dagens situasjon. Den første er knyttet til det demografiske. Videre ser jeg på det som et spennende tema fra et bedriftsøkonomisk ståsted, med de mulighetene og utfordringer bedriftene står ovenfor. Men den aller viktigste grunnen er knyttet til at det innføres en ny internasjonal regnskapsstandard (IFRS) som de norske, børsnoterte selskapene i all hovedsak må følge.

I tillegg til dette er også regnskapsføring av pensjoner et aktuelt tema i mediene. Eksempler på dette sto å lese i Dagens Næringsliv torsdag 20. april og fredag 21. april 2006. Bakgrunnen for artiklene er at Vital belaster kundene sine med en ekstraregning fra pensjoner til egne ansatte. Grunnen til at denne ekstra belastningen oppstår har sammenheng med innføringen av IFRS. I artikkelen fra 20. april står det:

”Ekstraregningen for pensjoner til Vital-ansatte oppstår som følge av de nye, internasjonale regnskapsreglene for børsnoterte selskaper, IFRS. (...) –Feil forutsetninger gir altfor høye pensjonskostnader i regnskapene, sier direktør Espen Rye Ellingsen i Aon Grieg.”

En artikkel den påfølgende dagen viser at Storebrand har havnet i en tilnærmet lik situasjon. Her står det blant annet:

”Det er de uvanlig lave renten i obligasjonsmarkedene de siste årene som forårsaker ekstraregningen. Regnskapsreglene gir beregningsprinsipper som øker pensjonsgjelden – forpliktelsen til selskapets egne ansatte – fordi rentene er lave i obligasjonsmarkedene.”

Disse artiklene understreker at temaet er dagsaktuelt og at regnskapsføring av pensjoner byr på en rekke spennende problemstillinger.

2.1 Dagens situasjon

Statistikk viser tydelig at store fødselskull i årene etter andre verdenskrig fører til en betydelig økning i antall pensjonister i årene som kommer. Prognoser fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) viser at antall personer over 67 år vil doble seg fra dagens nivå på cirka 600 000, til nærmere 1 200 000 i 2060. Dette er selvsagt et langt tidsperspektiv, kombinert med en rekke usikkerhetsmomenter, men trenden syntes klar: Antallet pensjonister øker kraftig i tiden som kommer.

Ikke bare øker antallet pensjonister, men samtidig ser de ut til å leve lengre. Beregninger viser at dagens unge i gjennomsnitt vil være pensjonister i 25 år, mens fødselskullene som gikk av med pensjon i 1967 i gjennomsnitt bare var pensjonister i syv år. Dette har sammenheng med at den reelle pensjonsalderen tidligere var høyere. Samtidig som levealderen har gått opp, har man også forlenget pensjonisttilværelsen i den andre enden, ved at man pensjonerer seg tidligere. Den reelle pensjonsalderen har gått ned fra cirka 69 år i 1967 til cirka 59 år i dag (Fredriksen og Stølen, 2001). Dette kan blant annet ses i sammenheng med innføring av avtalefestet pensjon i 1989, som er en ordning som gjør det mulig for de ansatte å fratrukke med førtidspensjon den første måneden etter fylte 62 år (Hansen, 2006a: 343).

Alle disse faktorene har mye å si for folketrygdens utgifter, men også for de kostnadene bedrifter har til pensjoner. De pensjonsutbetalingene den enkelte får er en kombinasjon av ytelser fra folketrygden og avtaler man har gjennom arbeidsgiver. Ikke alle har hatt slike private ordninger tidligere, men en ny lov om obligatorisk tjenstepensjon som trer i kraft fra 2006, sørger for at de aller fleste kommer innunder en slik.

2.2 Ulike pensjonsordninger

Når man går av med pensjon får man naturlig nok bortfall av lønnsinntekt. Dette kompenseres med at man får utbetalt pensjon. I de fleste tilfeller er denne pensjonen et spleiselag mellom det offentlige og tidligere arbeidsgiver(e).

2.2.1 Folketrygden og obligatorisk tjenstepensjon (OTP)

I det norske pensjonssystemet er folketrygden den viktigste byggesteinen. Dette fremgår av lov om folketrygd (folketrygdsloven).

I § 1-1, 1. og 2. ledd står det: *”Folketrygdens formål er å gi økonomisk trygghet ved å sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter ved arbeidsløshet, svangerskap og fødsel, aleneomsorg for barn, sykdom og skade, uførhet, alderdom og dødsfall. Folketrygden skal bidra til utjevning av inntekt og levekår over den enkeltes livsløp mellom grupper av personer.”*

Dersom vi ser dette med tanke på pensjoner, er meningen at man skal være økonomisk trygg også når man pensjonerer seg, og dermed ikke har inntekt fra lønnet arbeid, slik man gjerne har hatt tidligere.

Folketrygden er en ordning som gjelder alle som er bosatt i Norge, og man er pliktig medlem av denne. I utgangspunktet får man en grunnpensjon, men det finnes også ulike tillegg som gjør at man kan komme seg opp på et høyere pensjonsnivå. For å få rett til grunnpensjonen må man ha minst tre års trygdetid, men man oppnår ikke full grunnpensjon før man har 40 års trygdetid. For å finne hva man får i grunnpensjon må man ta utgangspunkt i grunnbeløpet i folketrygden (G). Dette reguleres årlig, og gjennomsnittet i 2005 var kroner 60 059.

Tilleggs pensjonen man oppnår utover grunnpensjonen er avhengig av hvor mange pensjonspoeng man har opptjent, og hvor mange opptjeningsår man har. Hvert år med inntekt over 1 G gir opptjening av pensjonspoeng i folketrygden. Denne opptjeningen beregnes etter en gitt formel, hvor man maksimalt kan opptjene syv pensjonspoeng, noe som i 2005 ville gitt en pensjon på kroner 239 154, avhengig av sivil status (Hveem, 2006: 329-32).

De senere årene har det kommet forslag til endringer i folketrygden. Dette som følge av en offentlig nedsatt pensjonskommisjon under ledelse av Sigbjørn Johnsen. I Pensjonsmeldingen som ble fremlagt i 2004 fastslår man at folketrygdens rolle som bærebjelke i velferdssamfunnet skal videreføres, og at folketrygden skal være en offentlig pensjonsordning med en sosial profil. Et av de viktigste forslagene er at der hvor man før beregnet sluttpoeng som snittet av de 20 årene med høyest pensjonspoeng, foreslår man nå å bruke snittet av alle år med opptjening. Dette vil trolig føre til at mange får en reduksjon i pensjonene sine, i forhold til det man kunne forvente med den tidligere ordningen.

I tillegg til Pensjonsmeldingen fikk vi i 2005 "Lov om obligatorisk tjenstepensjon". Denne skal være med å sikre alle arbeidstakere pensjonsytelser ut over det som folketrygden bidrar med. Bedriftene står da hovedsakelig ovenfor ett viktig valg. De kan velge mellom ytelses- eller tilskuddsbaserte ordninger for sine ansatte.

Man vil se at en større del av pensjonsbyrden flyttes over på arbeidstaker. Dette kan ses i sammenheng med den demografiske utviklingen som ble beskrevet over. Store pensjonistkull og økende levealder fører til store fremtidige utgifter for folketrygden. For å sikre folk gode vilkår også i fremtiden, må arbeidsgiverne ta enda mer del i pensjonsplanleggingen.

2.2.2 Ytelsesordninger

Ytelsesordninger har fram til i dag vært nærmest enerådende i Norge. Hovedpoenget med slike ordninger er at selskapet pådrar seg en forpliktelse til å yte pensjon til den ansatte. Det betyr i praksis at selskapet må sette av penger som skal dekke den ansattes pensjon. Hvor mye pensjonen blir, beregnes ut i fra en prosentsats av lønnen de siste årene før pensjoneringstidspunktet.

Ytelsesordningene er regulert gjennom ”Lov om foretakspensjon” som var gjeldende fra 1. januar 2001. I den nye loven er det krav om såkalt lineær opptjening, som her betyr at det skal være lineær avsetning av midler lik opptjeningen. I praksis betyr dette at selskapet til enhver tid må ha avsatt pensjonsmidler tilsvarende den legalt opptjente pensjonsrettigheten. Denne rettigheten beregnes ut i fra den ansattes lønn i dag, med opptjent andel, men man bruker diskonteringssetser og aktuarmessige forutsetninger fastsatt av Kredittilsynet. For selskapet er det risiko knyttet til pensjonsmidlene og pensjonsordningene som forvaltes i et forsikringsselskap eller en pensjonskasse. Selv om selskapet løpende har betalt inn pensjonspremie for den ansatte, må man betale inn ekstra premie dersom det totale beløpet er for lite, etter at man har sett hvilke avkastning man har fått på midlene (Kinserdal, 2006: 176-77).

Det finnes en rekke variasjoner både med tanke på hvor mye ordningen skal dekke og over hvor lang tid den gjelder. I mange tilfeller blir arbeidstakerne forestilt at ordningen sammen med folketrygden skal utgjøre mellom 60 % og 70 % av sluttlønn. Dette er et bruttoløfte, hvor selskapet betaler den delen som i tillegg til folketrygden gjør at løftet oppfylles. Noe som kan føre til at det ikke oppfylles, er at grunnbeløpet i folketrygden (G) reguleres. Denne reguleringen foretas årlig av Stortinget og varierer fra år til år. Dette gjør det vanskelig å anslå hvor stor andel folketrygden vil utgjøre til slutt, som igjen resulterer i at selskapets andel av bruttoløftet blir et usikkerhetsmoment. Dersom Folketrygden svekkes på andre måter har ikke selskapet plikt til å dekke dette, og man vil kunne oppleve at de ansatte ikke får oppfylt løftet om eksempelvis 65 % av sluttlønn (Kinserdal, 2006: 177). Slike svekkelser kan forekomme dersom det blir endringer i satsene eller reglene for utregning av pensjonspoeng. Dette har skjedd tidligere, og vil føre til et sprik mellom ytelse fra folketrygden og foretakets andel for ansatte.

2.2.3 Tilskuddsordninger

Etter at "Lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold" ble vedtatt i Stortinget i 2000, ble det åpnet for tilskuddsbaserte pensjonsordninger som supplement til folketrygden. Med en slik ordning skyter bedriften inn et visst beløp årlig på den ansattes pensjonssparingskonto, og det samlede beløpet i tillegg til avkastning utgjør pensjon når arbeidstakeren oppnår pensjonsalder (Hansen, 2006b: 365).

En slik ordning innebærer usikkerhet for arbeidstakeren knyttet til hvilke avkastning man klarer å få på midlene. For arbeidsgiver vil en slik ordning medføre betydelig større grad av forutsigbarhet enn det man ser med ytelsesordninger. Etter periodens pensjonsinnbetaling har man ikke noen fremtidig forpliktelse ovenfor den ansatte. En viktig faktor er at det nødvendigvis ikke blir lavere kostnader for bedriften ved å gå over til en tilskuddsordning. Kostnadene vil avhenge av hvilke plan man velger, sammen med andre usikkerhetsfaktorer som lønnsvekst, G-regulering og turnover. Det man generelt kan si er at kostnadene blir mer forutsigbare, men ikke nødvendigvis lavere (Ellingsen, 2003: 29 – 30).

Pengene man skyter inn i en slik ordning kan forvaltes på ulike måter, og i noen tilfeller får den ansatte selv velge hvordan dette skal gjøres. Andre selskaper velger en kollektiv løsning, hvor alle de ansattes pensjoner forvaltes likt. For at ordningen skal oppfylle kravene i loven om obligatorisk tjenstepensjon, må årlige tilskudd utgjøre 2 % av lønnen mellom 1 og 12 G. Fra arbeidsgivers side må ikke beløpet overstige mer enn 5 % av lønn mellom 1- 6 G, og 8 % av lønn mellom 6-12 G, for at man skal få skattemessig fradrag for tilskuddet (Hansen, 2006b: 365 – 66).

Etter at "Lov om obligatorisk tjenstepensjon" kom i 2005, har de fleste bedrifter som ikke hadde en pensjonsordning for sine ansatte valgt å etablere en tilskuddsordning. Det viser seg at av nærmere 300 bedrifter som ble intervjuet av Fafo i forbindelse med innføringen av OTP, var det bare én som hadde valgt ytelsespensjon. Halvparten hadde valgt tilskuddsordning, mens resten fortsatt var usikre (Klitzing, 2006). Grunnen til at de fleste velger tilskuddsordning er trolig de fordeler som er nevnt over, og den forutsigbarhet en slik løsning medfører for bedriftene.

I tillegg har også en del bedrifter som tidligere hadde ytelsesbaserte ordninger valgt å gå over til tilskuddsbaserte. I en kommentar i Dagens Næringsliv 3. mai 2006, skriver administrerende direktør Espen Klitzing i PGS Production dette om temaet:

”Innenfor norsk industri har 23 prosent av bedriftene omdannet fra ytelsespensjon til innskuddspensjon. Ønske om forutsigelige pensjonskostnader og en opplevd økning i pensjonskostnadene er de dominerende forklaringene. Allerede i 2007 forventes det at et flertall av de ansatte i privat sektor vil være omfattet av innskuddsordninger.”

Et problem som melder seg ved overgang fra ytelses- til tilskuddsordning er hvordan dette påvirker ansatte som har vært i bedriften en periode. I tilfeller jeg kjenner til fra praksis har ansatte med lang ansiennitet fått beholde sine ytelsesordninger, mens nyansatte går direkte inn i tilskuddsordninger. Ansatte som bare har vært i firmaet en kort periode vil også kunne bli overført til tilskuddsordninger, uten å få et reelt valg. Felles for eksemplene jeg kjenner til er at de ansatte med en viss ansiennitet har fått mulighet til å velge om de vil bytte ordning, men beregninger har vist at dette normalt ikke vil lønne seg for en arbeidstaker som allerede har vært medlem av en ytelsesordning over en periode.

2.3 Regnskapsregulering i Norge

Frem til og med 2004 har norske selskaper fulgt den norske regnskapsreguleringen, med unntak av noen selskaper som har vært notert på utenlandske børser. Selv etter innføringen av den nye internasjonale regnskapsstandarden vil majoriteten av norske selskaper følge den norske regnskapsreguleringen.

Gjeldende regnskapslov i Norge var ny i 1998. Denne var en videreføring av norsk og internasjonal praksis, men som følge av Norges medlemskap i EØS var det også en tilpasning til EUs regnskapsdirektiv. Den største nyvinningen ved loven var strukturen og begrepsapparatet. I tillegg til loven er regnskapsstandardene (NRS), utgitt av Norsk RegnskapsStiftelse, og krav fra børsen sentrale i den norske regnskapsreguleringen.

2.3.1 Regnskapsføring av pensjoner i Norge

Regnskapsføring av pensjoner har tradisjonelt vært et utfordrende og forvirrende område i Norge. Tidligere var det blant annet ikke krav om å føre opp pensjonsforpliktelser i balansen. Dette kan i dag syntes rart, da man vet at slike forpliktelser i mange tilfeller utgjør en stor andel av et selskaps gjeld.

I 1994 ble det utstedt en regnskapsstandard som omfattet pensjoner. Denne er kjent som Norsk RegnskapsStandard 6 – Pensjonskostnader, eller NRS 6. Den ble første gang revidert i oktober 1995, mens den siste revisjonen forelå i november 2005.

Ser man på lovverket er det klart at pensjon er et vederlag for tjenester og regnskapsføringen følger av transaksjonsprinsippet i regnskapsloven, som sier at:

”Transaksjoner skal regnskapsføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet.”

Videre skal man ha resultatføring etter sammenstillingsprinsippet:

”Utgifter skal kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekt.”

Pensjonskostnader påløper samtidig med lønnskostnad. Etter regnskapsloven § 5-10 skal pensjonsforpliktelsene balanseføres som gjeld. Her gis det riktignok en åpning for at dette ikke gjelder for små foretak, men ellers må alle foretak gjøre det.

Regnskapsstandarden NRS 6 gjelder for alle typer pensjonsordninger og gir blant annet veiledning i konkrete tilfeller som gjelder regnskapsføring av pensjoner. Eksempler på dette er fastsettelse av diskonteringsrente og hvordan man regnskapsmessig skal behandle estimatendringer.

Ved beregning av periodens pensjonskostnad må man ta en rekke forutsetninger. Disse er av både økonomisk og aktuarmessig karakter. Eksempler på slike forutsetninger er diskonteringsrente, lønnsvekst og regulering av grunnbeløpet i folketrygden. Om fastsettelse av diskonteringsrente skrives det følgende i NRS 6 punkt 50, som sist ble revidert i november 2005:

”Diskonteringsrenten skal være uavhengig av foretakets økonomiske situasjon og om pensjonsforpliktelsene finansieres med fondsopplegg eller over driften. Diskonteringsrenten fastsettes med utgangspunkt i den langsiktige risikofrie renten eller renten på obligasjoner med særlig høy kredittverdighet. I den grad tidshorisonen for pensjonsforpliktelsen går utover observerbare markedsrenter, må renten justeres for å tilpasses løpetiden.”

Man skal altså ta utgangspunkt i den langsiktige risikofrie renten når man fastsetter diskonteringsrente etter NRS 6. Noe som imidlertid ikke kommer frem er når denne beregningen skal gjøres, og hvor ofte man skal gjøre en ny beregning. Det jeg vet om tidspunkt for fastsettelse er at det i Norge har vært praksis å bruke den samme

diskonteringsrenten fra år til år. Dette kan føre til at man bruker en diskonteringsrente som ikke tar hensyn til utviklingen i rentemarkedet, og dermed over- eller undervurderer pensjonsforpliktelsen.

Nærmere spesifisering av tidspunkt for fastsettelse finner man heller ikke ved å se på den forrige revisjonen av NRS 6, som kom ut i november 2002. Den eneste endringen fra denne utgaven er at følgende setning er utelatt:

”Diskonteringsrenten er i prinsippet den rente som ville bli lagt til grunn dersom foretaket kunne kjøpt seg fri fra sine pensjonsforpliktelser i et effektivt fungerende pensjonsmarked.”

Denne delen er bare en forklaring på hvorfor diskonteringsrenten er uavhengig av selskapets økonomiske situasjon, og har ingen praktisk betydning for hvordan beregningen skal gjøres.

Dersom man ved avleggelse av regnskapet ser at det er behov for endring i forutsetningene skal virkningen av dette som hovedregel resultatføres. Det samme gjelder dersom man ser at eksempelvis den faktiske avkastningen har blitt høyere enn man har forutsatt. Slike estimatendringer er regulert av bestemmelsene i regnskapslovens § 4 –2, annet ledd som sier:

”Ved endring av regnskapsestimat skal virkningen resultatføres i den perioden estimatet endres, med mindre resultatføringen kan utsettes i samsvar med god regnskapsskikk.”

Ut i fra dette kan det argumenteres med at resultatføringen skal skje i den perioden estimatendringen finner sted. I NRS 6 finner man derimot at andre løsninger tillates. Den første går ut på at avvik som eksisterer ved årets begynnelse fordeles systematisk over gjennomsnittlig gjenværende opptjeningstid. Dette følger, ifølge standarden, internasjonal praksis (NRS 6, 2005: 9).

Den andre løsningen som er skissert er ”korridorløsningen”. Denne er mest utbredt i praksis og tanken er at endringer i estimatene over tid vil jevne seg ut. Man ser for seg at et estimatavvik ett år vil jevnes ut neste år, og at man derfor ikke trenger å resultatføre disse svingningene. I standarden står det:

”Akkumulert virkning av estimatendringer og avvik på inntil 10% av hva som er størst av pensjonsforpliktelsene og pensjonsmidlene, kan holdes utenfor grunnlaget for resultatføring. Når akkumulert virkning ved årets begynnelse overstiger 10% - grensen, skal resultatføring

av det overskytende påbegynnes og fordeles over gjennomsnittlig gjenværende opptjeningstid eller kortere.”

Vi ser altså at det er grensen på 10% som er opphavet til navnet og representerer korridoren. Det går også tydelig frem av standarden at estimatendringer ut over denne normalt skal fordeles over gjennomsnittlig gjenværende opptjeningstid.

Estimatendringer er her viet ekstra oppmerksomhet da det spiller en viktig rolle når man snakker om beregning av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser. Et eksempel på en slik estimatendring vil være en endring i diskonteringsrenten.

En annen ting jeg vil trekke frem i standarden er hvilke krav som stilles til tilleggsopplysninger eller noter i regnskapet. Det som er av spesiell interesse for denne utredningen, er hva som kreves av opplysninger knyttet til de forutsetninger man tar for å beregne pensjonsforpliktelsen. Dette finner man i punkt 73 i NRS 6. Her står det:

”Det må gis opplysninger om

- *Foretakets pensjonsordninger inklusive opplysninger om antallet personer forpliktelsen omfatter og betingelser*
 - *Regnskapsprinsipper inklusiv metoder for vurdering av pensjonsmidlene og aktuarmessige beregninger*
 - *Viktige økonomiske og aktuarmessige forutsetninger*
- (...)
- *Faktisk avkastning på og sammensetning av pensjonsmidler*
- (...)”

Det vi ser her er at det stilles krav til at det opplyses om ”viktige økonomiske og aktuarmessige forutsetninger”. Det er derimot ikke gitt noen presiseringer på hva dette omfatter, og man må derfor selv vurdere hva som skal inngå her. Det vil være naturlig å anta at selskapene som et minimum oppgir diskonteringsrente og forventet lønnsvekst.

3. IFRS

I denne delen av oppgaven vil jeg ta for meg fremveksten av International Financial Reporting Standards (IFRS). Jeg vil se på hvordan og hvorfor vi har kommet frem til standardene slik de er i dag, før jeg vil se nærmere på hvordan situasjonen er for norske selskaper. Videre vil jeg komme nærmere inn på standarden IAS 19 - Employee Benefits, som tilsvarer den norske NRS 6. Jeg vil også beskrive IFRS 1 – First time adoption, som forklarer førstegangsbruk av standarden. Her er det en del punkter som er viktige sett i lys av IAS 19.

3.1 Hva er IFRS?

Tradisjonelt har norske selskaper fulgt den norske regnskapsreguleringen. Fra 2005 er det derimot en ny hverdag som venter de norske børsnoterte selskapene. Som en følge av en stadig mer global økonomi med mer handel over landegrensene, har behovet for en internasjonal akseptert regnskapsstandard vokst frem. Dette har sammenheng med at man får stadig flere flernasjonale selskaper, samtidig som drift i flere land har ført til at flere ønsker like standarder. En annen viktig faktor for ønske om felles standarder er at kapitalmarkedene er internasjonale. Investorene har behov for sammenlignbar informasjon, samtidig som selskapene trenger standarder som blir godtatt av alle kapitalmarkedene. Det er en nær sammenheng mellom regnskapsstandarder og kapitalkostnader. Standardene må lages så bra at risikoen blir minst mulig, og kostnadene dermed holdes på det lavest mulige nivået. Andre viktige faktorer sett fra et norsk ståsted er at man etter hvert har sett at norske selskaper har blitt notert på utenlandske børser, samtidig som det har strømmet utenlandske investorer til Oslo Børs.

EU har vedtatt at den nye internasjonale regnskapsstandard skal brukes av alle børsnoterte selskaper fra 1. januar 2005. Dette omfatter også Norge, på tross av at vi ikke er medlem av EU. Dette har sammenheng med Norges medlemskap i EØS.

Selv om standardene på mange måter kan virke nye, er de et resultat av et langt arbeid frem mot dagens utgaver, som ikke er endelige, men trolig vil gjennomgå flere revisjoner de kommende år, etter hvert som de blir tatt i bruk. Utviklingen av standardene har pågått i nærmere 40 år, med Lord Benson, tidligere president i Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW), som en av de fremste pådriverne. Han så tidlig behovet for internasjonale standarder, og var en pioner i arbeidet som først førte til stiftelsen av

Accountants International Study Group i 1967, og til slutt International Accounting Standards Committee (IASC) i 1973, hvor han var leder fra 1973 til 1975 (Bonham m.fl., 2004: 1-2).

IASC begynte å utgi regnskapsstandarder som ble kalt International Accounting Standards (IAS), et begrep vi kjenner igjen fra dagens innføring. Det var ulike oppfatninger om kvaliteten på disse standardene, men i 1989 presenterte IASC sitt konseptuelle rammeverk. Dette ble kalt "Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements". I 1995 inngikk IASC et samarbeid med den internasjonale børstilsynsorganisasjonen IOSCO, hvor formålet var at IAS skulle aksepteres brukt på internasjonale kapitalmarkeder. På midten av 1990-tallet var nemlig IAS akseptert på enkelte kapitalmarkeder, men ikke på det amerikanske. IASC nådde ikke målet sitt om at det skulle utvikle seg til ett regnskapsspråk som kunne benyttes på alle kapitalmarkeder, men i 1995 utga EU-kommisjonen et strategidokument, som ble starten på en prosess som førte til at EU besluttet at alle de børsnoterte foretakene i Europa skulle bruke IAS som konsernregnskapsspråk. I 2000 ble IASC omdannet til en privat stiftelse og fristilt fra den internasjonale revisororganisasjonen IFAC. Samtidig ble navnet endret til International Accounting Standards Board (IASB). IASC utga 41 standarder, hvor de fleste av disse er gjeldende fortsatt, og omtales som IAS'er. IASB har nå besluttet at nye standarder skal omtales som International Financial Reporting Standards (IFRS) (Pettersen, 2003: 7).

3.2 IFRS for norske selskaper

Det at EU har bestemt at IFRS skal innføres fra 1. januar 2005, betyr ikke at alle selskaper må ta i bruk disse standardene umiddelbart. For det første gjelder det kun for børsnoterte selskaper. I tillegg finnes det ulike grunner til at noen selskaper ikke innfører rapportering etter IFRS med en gang. Forordningen som ble vedtatt av EU 4. juni 2002 sier at det bare gjelder for konsernregnskapet, noe som i utgangspunktet betyr at kravet om bruk av IFRS ikke gjelder for børsnoterte selskaper som ikke utarbeider konsernregnskap (Pettersen, 2003: 8).

Det finnes noen valgmuligheter i forordningen, som hvert medlemsland må avgjøre om de ønsker å benytte. Den første går på at selskaper som bruker US GAAP (amerikansk regnskapsstandard) kan vente til 2007 med å implementere IFRS. I tillegg kan også foretak med børsnoterte obligasjonslån vente til 2007. Lovgiver i Norge har bestemt seg for å benytte disse mulighetene.

IFRS - forordningen ble tatt inn i den norske lovgivningen i 2004. Det står nå i regnskapsloven § 3-9:

”Regnskapspliktig som omfattes av forordning (EF) nr. 1606/002 artikkel 4, har anledning til også å utarbeide selskapsregnskap i samsvar med de internasjonale regnskapsstandardene som er vedtatt etter annet ledd, jf. Forordningen artikkel 5 bokstav a.

Regnskapspliktig som ikke omfattes av forordning (EF) nr. 1606/002 artikkel 4, har anledning til å utarbeide konsernregnskap i samsvar med de internasjonale regnskapsstandardene som er vedtatt etter annet ledd, jf. Forordningen artikkel 5 bokstav b. Slik regnskapspliktig har anledning til å utarbeide selskapsregnskap på samme måte, jf. forordningen artikkel 5 bokstav b.”

Dette betyr i korte trekk at selskaper som bruker IFRS i konsernregnskapet også kan bruke det i selskapsregnskapet, mens selskaper som ikke er børsnoterte også kan bruke IFRS i konsernregnskapet og selskapsregnskapet. Det åpnes altså for at man i stor grad kan velge mellom IFRS og norsk regnskapsregulering.

Innføringen av IFRS for norske børsnoterte selskaper er krevende både for dem som skal utarbeide regnskapene og revisorene som skal revidere dem. Selv om man i norsk lovgivning har prøvd å tilpasse seg til IFRS er det ikke til å legge skjul på at norsk regnskapspraksis i større grad har vært influert av US GAAP (amerikansk regnskapsstandard) enn av IFRS. Svært få selskaper har brukt disse standardene tidligere, noe som har ført til et stort behov for kompetanseheving på området (Pettersen, 2003: 6).

IAS 19 kan fungere som et fint eksempel på hvordan situasjonen er for norske selskaper fra 1. januar 2005, dersom man ser bort fra unntaksreglene om utsettelse av implementering. Følgende tabell som ble presentert i ”Nyhetsbrev Regnskap”, utgitt av Ernst & Young i november 2005, gir en oversikt over hvilke standarder man skal forholde seg til.

	Børsnoterte foretak	Øvrige foretak	Små foretak
Selskapsregnskap	Hvis IFRS, så IAS 19. Hvis IFRS Light, så IAS 19, men noteopplysningskrav iht. regnskapsloven. Hvis GRS, så NRS 6 eller NRS 6A (dvs IAS 19)	Som børsnoterte foretak	Som børsnoterte foretak, Eventuelt NRS 8 GRS for små foretak
Konsernregnskap	IAS 19	Som selskapsregnskap for børsnoterte selskap	Hvis konsernregnskap, som selskapsregnskap for børsnoterte foretak, eventuelt NRS 8 GRS for små foretak

I tabellen er det inkludert en oversikt for foretak som ikke er børsnoterte, i tillegg til såkalte små foretak. Jeg vil understreke at videre hovedfokus i oppgaven er på de børsnoterte selskaperes konsernregnskap, slik at det er IAS 19 som er gjeldende. Tabellen er ment som en illustrasjon på de valgmuligheter norske selskaper står ovenfor etter innføringen av de nye standardene fra 2005. Derfor vil jeg ikke gå videre i detalj på de ulike valgmulighetene øvrige og små foretak står overfor.

3.3 IFRS 1 – First time adoption

19. juni 2003 ga International Accounting Standards Board (IASB) ut den første standarden med det nye navnet, International Financial Reporting Standard (IFRS), nemlig IFRS 1: First-time Adoption of IFRS. Dette er en standard som er beregnet på selskaper som tar i bruk IFRS for første gang, og forteller hvordan overgangen fra en annen (nasjonal) standard, som for eksempel den norske, skal gjennomføres. Dette gjør man ved å forklare hvordan åpningsbalansen skal utarbeides etter IFRS.

Formålet med standarden kommer frem i den første paragrafen og gir en god forklaring. Her står det:

”The objective of this IFRS is to ensure that an entity’s first IFRS financial statements, and its interim financial reports for part of the period covered by those financial statements, contain high quality information that:

- (a) is transparent for users and comparable over all periods presented*
- (b) provides a suitable starting point for accounting under International Financial Reporting Standards (IFRSs); and*
- (c) can be generated at a cost that does not exceed the benefits to users.”*

Vi ser altså at man har laget denne standarden for å sikre at når man tar i bruk IFRS, så er det høy kvalitet på den informasjonen som presenteres. I tillegg er man opptatt av at informasjonen skal være transparent og sammenlignbar over flere perioder. Det betyr i praksis at man må omgjøre regnskapsdata fra før innføringen av IFRS, slik at denne er sammenlignbar når de internasjonale standardene tas i bruk. Til slutt har man også poengtert at dette må gjøres innenfor en viss kostnadsramme, slik at ikke kostnaden blir større enn nytten.

Det som går frem av standarden er at det forutsettes en full retrospektiv innføring. Dette betyr at man må gå tilbake i tid og gjøre beregninger som om man alltid hadde brukt IFRS. Til denne regelen finnes det en rekke unntak, trolig for å sikre at punkt c) i målsetningen med standardene blir innfridd, og at det skal være praktisk gjennomførbart.

I utgangspunktet gjelder hovedregelen i IFRS 1 også i forhold til IAS 19. For andre standarder vil dette være en mulig løsning, men i dette konkrete tilfellet byr det på problemer. For at man skal kunne oppfylle reglene må man gå tilbake til det tidspunktet da pensjonsordningene ble etablert, noe som i mange tilfeller vil vært svært vanskelig rent praktisk.

Dette er nok en av grunnene til at pensjonsforpliktelser kommer inn som et av de valgfrie unntakene fra hovedregelen. Et fellestrekk for unntakene er at det er store kostnader knyttet til retrospektiv anvendelse, i tillegg til at det i mange tilfeller vil være svært vanskelig å skaffe til veie pålitelig informasjon.

Unntaksregelen for IAS 19 er spesifisert i IFRS 1.20, og sier følgende:

”Under IAS 19 Employee Benefits, an entity may elect to use a “corridor” approach that leaves some actuarial gains and losses unrecognised. Retrospective application of this approach requires an entity to split the cumulative actuarial gains and losses from the inception of the plan until the date of transition to IFRSs into a recognised portion and an unrecognised portion. However, a first-time adopter may elect to recognise all cumulative

actuarial gains and losses at the date of transition to IFRSs, even if it uses the corridor approach for later actuarial gains and losses. If a first-time adopter uses this election, it shall apply it to all plans.”

I praksis betyr dette at man åpner for at alle uamortiserte estimatavvik nullstilles i inngående balanse ved implementering av IFRS. Dette betyr at målingen av pensjonsforpliktelsen skjer basert på faktiske grunnlagsdata og forutsetninger fastsatt på tidspunktet for implementering av IFRS. Det alternativet man velger, må brukes på alle pensjonsordninger selskapet har (NRS (V), 2005b: 11).

En ting som er spesielt for norske selskaper, er at man ved innføringen av NRS 6 startet estimatavvikene på null. Dette betyr at man antar at norske selskaper som har pensjonsordninger som ble etablert før innføringen av NRS 6, har overgangsordningen som eneste praktisk gjennomførbare alternativ. Dersom man velger å benytte hovedregelen i IFRS 1 må selskaper som har pensjonsordninger som ble etablert etter innføringen av NRS 6 gjøre en konkret beregning på hva estimatavvikene ville vært dersom IAS 19 hadde vært benyttet i stedet for NRS 6 (NRS (V), 2005b: 11).

Det påpekes også i veiledningen til IAS 19, som er utgitt av NRS, at IFRS ikke åpner for nullstilling av uamortisert planendring. Dette betyr at tidligere planendringer og innregningen av disse må kartlegges ved implementering av IFRS.

Som vi ser er det gitt gode alternativer til hovedregelen. Dette skyldes trolig at IASB erkjenner at det for IAS 19 kan være vanskelig for de fleste selskaper å tilpasse seg kravene som stilles i IFRS 1.

3.3.1 Noen norske selskapers tilpasning til IFRS 1

Etter å ha presentert hvilke muligheter de norske børsnoterte selskapene står ovenfor som en følge av innføringen av IFRS fra 2005, vil jeg nå se på hva de selv skriver i sine årsrapporter om tilpasning til IFRS 1. Jeg har plukket ut noen selskaper fra det utvalget av børsnoterte selskaper jeg vil se nærmere på i kapittel 4, og bruker disse som eksempler. Dette er ment for å gi en praktisk illustrasjon på hvordan norske selskaper forholder seg til IFRS 1 ved implementering av IAS 19.

Det første selskapet jeg har tatt for meg er DnB NOR, som i notene til sitt konsernregnskap for 2005 skriver:

”DnB NOR-konsernet avlegger konsernregnskap for 2005 i samsvar med International Financial Reporting Standards som er godkjent av EU. Ved utarbeidelse av åpningsbalansen per 1. januar 2004 er IFRS 1 First-time adoption of IFRS lagt til grunn.”

Videre skriver de følgende om pensjoner:

” Ved overgang til IFRS har DnB NOR konsernet valgt å føre estimatavvik og planendringer som ikke var resultatført etter tidligere regnskapsprinsipper, mot egenkapitalen. Se nærmere omtale i note 1. Estimataavvik som oppstår etter overgangen til IFRS, blir regnskapsført over gjennomsnittlig gjenværende opptjeningstid i den utstrekning avviket overstiger det høyeste av 10 prosent av pensjonsmidlene og 10 prosent av pensjonsforpliktelsene.”

I tillegg kommenteres følgende i note 1 til konsernregnskapet:

” Ved utarbeidelse av åpningsbalansen per 1. januar 2004 er IFRS 1 lagt til grunn. Den regnskapsmessige virkningen av endring i regnskapsprinsipper føres direkte mot egenkapitalen. Det vises til oppstillingen Endring i egenkapital for nærmere spesifisering av effektene. Konsernet har anvendt følgende unntak fra plikt til å omarbeide balanse og tidligere perioders regnskap som er gitt i IFRS 1:

(...)

- Pensjonsforpliktelser som ikke var regnskapsført i henhold til tidligere regnskapsregler per 1. januar 2004, er belastet egenkapitalen. Nye økonomiske verdier er benyttet. (...)

Det vi kan lese ut av dette er at DnB NOR har valgt å benytte seg av unntaksregelen i IFRS 1, slik som forklart over. Dette betyr at man ikke har valgt en full retrospektiv innføring av IAS 19, og dermed ikke omarbeidet tallene helt tilbake til da pensjonsordningen ble etablert.

Det samme ser vi dersom vi tar for oss et annet stort norsk børsnotert selskap som er med i utvalget mitt i kapittel 4, Aker. Selskapet presiserer i årsrapporten at de for første gang avlegger regnskap etter IFRS, og i en kommentar i note 44 i årsrapporten for 2005 skrives det:

” Alle akkumulerte aktuarielle gevinster og tap knyttet til konsernets ytelsesplaner er ved overgangene til IFRS innregnet i regnskapet i henhold til IFRS 1 (frivillig unntak).”

Vi ser her at Aker har valgt å benytte seg av det samme unntaket i IFRS 1 som DnB NOR. Disse to eksemplene er selvsagt for lite til å si at det er gjeldende praksis å bruke denne unntaksregelen, men etter å ha studert årsrapporter for en rekke norske børsnoterte selskaper, vil jeg våge meg til å påstå at de fleste selskaper benytter seg av denne muligheten ved første fremlegging av regnskap etter IFRS.

3.4 IAS 19

En av standardene som selskapene som tar i bruk IFRS må forholde seg til er IAS 19 - Employee Benefits. Som navnet antyder, omhandler denne standarden ikke kun pensjoner, men også andre ytelser til ansatte.

3.4.1 Generelt

IAS 19 som vi kjenner den i dag er i stor grad basert på amerikanske regnskapsstandarder. Den ble opprinnelig påbegynt tidlig på 1980 – tallet, og har gjennomgått en rekke endringer og revisjoner frem til dagens utgave. IAS 19 kom for første gang ut i 1985 og la seg tett opptil den amerikanske standarden FAS 87. I første omgang omhandlet IAS 19 kun pensjoner, men ble i 1988 utvidet til også å ta for seg andre ytelser til ansatte (Kinserdal, 2006: 171).

Det at standarden hele tiden har hatt mange likehetstrekk med den amerikanske standarden på området, er trolig en viktig årsak til den er nokså lik NRS 6 med tanke på behandling av pensjoner. Dette har sammenheng med at norsk regnskapsregulering tradisjonelt har hatt mye til felles med US GAAP.

Målet med standarden omtales slik:

”The objective of this Standard is to prescribe the accounting and disclosure for employee benefits. The Standard requires an entity to recognise:

- (a) a liability when an employee has provided service in exchange for employee benefits to be paid in the future; and*
- (b) an expense when the entity consumes the economic benefit arising from service provided by an employee in exchange for employee benefits.”*

Med dette menes at det oppstår en forpliktelse når en ansatt har ytt en tjeneste og belønningen blir betalt i fremtiden. Samtidig er det en kostnad når selskapet forbruker arbeidskraft og den ansatte skal motta en ytelse. Kostnaden skal dermed regnskapsføres i perioden når rettigheten

er opptjent, uavhengig av når den betales. Det som ikke blir gjort opp blir en restforpliktelse som avsettes i balansen (Kinserdal, 2006: 172). Relatert til pensjoner betyr dette at kostnaden skal regnskapsføres i perioden den er påløpt, selv om utbetalingen (av pensjon) ikke skjer før den ansatte har gått av med pensjon. Det at man ikke gjør opp for seg med en gang, medfører at det oppstår en pensjonsforpliktelse.

Som nevnt tidligere omfatter standarden ikke bare pensjoner. Den har et betraktelig større virksomhetsområde, og det gis i standarden en inndeling av ulike ytelser en ansatt kan motta.

De fire hovedkategoriene som presenteres er:

- "Short – term employee benefits" (lønn, feriepenger, sykepenger osv.)
- "Post – employment benefits" (alle former for pensjon)
- "Other long – term employee benefits" (jubileumsbonus el.l. knyttet til for eksempel ansettelsestid eller alder)
- "Termination benefits" (sluttavtale, fallskjerm el.l.)

Vi ser her at pensjoner inngår i den andre kategorien, som tar for seg avlønning etter at ansettelsesforholdet har opphørt. Her inngår også andre pensjonsgoder, slik som forsikringer og dekking av medisinske utgifter for pensjonister.

Når det gjelder regnskapsføring av andre ytelser enn pensjoner sier standarden at man skal foreta en beregning med estimat på hva de ansatte har opptjent og kostnadsføre dette på det tidspunktet den ansatte får rett på ytelsen. Dette fremgår av standardens paragraf 10:

"When an employee has rendered service to an entity during an accounting period, the entity shall recognise the undiscounted amount of short – term employee benefits expected to be paid in exchange for that service:

- (a) as a liability (accrued expense), after deducting any amount already paid. If the amount already paid exceeds the undiscounted amount of the benefits, an entity shall recognise that excess as an asset (prepaid expense) to the extent that the prepayment will lead to, for example, a reduction in future payments or a cash refund; and*
- (b) as an expense, unless another Standard requires or permits the inclusion of the benefits in the cost of an asset (see, for example, IAS 2 Inventories and IAS 16 Property, Plant and Equipment)."*

Ytelser som inngår i den første kategorien, ”short – term employee benefits”, innebærer som regel liten grad av usikkerhet. I de andre kategoriene kan det derimot være usikkerhet knyttet til for eksempel når og om utbetalingene skjer, i tillegg til størrelsen på disse. Det skal foretas regnskapsføring kun dersom foretaket har en legal eller selvpålagt forpliktelse, og man kan foreta en pålitelig måling av forpliktelsene (Kinserdal, 2006: 174).

Vi ser også av 19.10 at det er det udiskonterte beløpet som skal regnskapsføres, dersom ytelsen utbetales innen ett år. Dette fordi effekten av slik neddiskontering blir sett på som uvesentlig når det er snakk om så kort tidshorisont som det er for lønn, sykepenger eller lignende. Når det gjelder andre ytelser skal disse neddiskonteres dersom effekten er vesentlig. Dette fremgår blant annet av paragraf 139 som omhandler ”termination benefits”, en kategori som inkluderer fallskjerm og andre former for sluttvederlag. Her står det:

”Where termination benefits fall due more than 12 months after the balance sheet date, they shall be discounted using the discount rate specified in paragraph 78.”

Det samme gjelder også for andre ytelser, slik som bonuser knyttet til lang ansettelsestid, jubileum eller lignende. Her neddiskonterer man den opptjente andelen. I tilfellet med sluttvederlag til leder, såkalt fallskjerm, er det ikke normalt å resultatføre før man er enig om at slik skal benyttes (Kinserdal, 2006: 176). Som kjent er bruk av fallskjerm noe som ofte ikke er planlagt, og skjer etter at en leder må fratrukke stillingen sin. I tillegg vil det kunne være usikkerhet knyttet til størrelsen på beløpet når fallskjermen utløses.

Neddiskontering er i høyeste grad også relevant når man ser på hva standardene sier om behandling av pensjoner. I standarden deler man inn i ytelsesplaner og tilskuddsplaner og gir en nærmere beskrivelse av kjennetegnene til disse variantene, før man ser på hvordan de skal regnskapsføres.

3.4.2 Tilskuddsplaner

Det er i paragrafene 43 – 47 standarden tar for seg regnskapsføring av tilskuddsplaner, med følgende introduksjon i paragraf 43:

”Accounting for defined contribution plans is straightforward because the reporting entity’s obligation for each period is determined by the amounts to be contributed for that period. Consequently, no actuarial assumptions are required to measure the obligation or the expense and there is no possibility of any actuarial gain or loss. Moreover, the obligations are

measured on undiscounted basis, except where they do not fall due wholly within twelve months after the end of the period in which the employees render the related services.”

Man ser altså at dette ikke innebærer store regnskapstekniske problemer, fordi det som ytes i perioden faller sammen med det beløpet man skyter inn i den ansattes pensjonskasse. Kostnaden er med andre ord like stor som det beløpet man skyter inn.

Normalt pådrar man seg heller ingen forpliktelse, men gjør man det blir den ikke neddiskontert når man skal vurdere den, bortsett fra når den ikke forfaller innen tolv måneder etter slutten av perioden hvor den ansatte har ytt tjenesten. Dette følger av paragraf 45, som også sier at der hvor det er behov for diskontering skal diskonteringsrenten fastsettes på samme måte som for ytelsesplaner. Vanligvis ser man ikke planer med så langt tidsrom mellom når den ansatte yter tjenesten og når tilskuddet betales (Bonham m.fl., 2004: 1681).

3.4.3 Ytelsesplaner

Ser man på ytelsesplaner er det større utfordringer knyttet til regnskapsføring av disse enn hva som var tilfellet med tilskuddsplaner. Standarden tar for seg ytelsesplaner i paragrafene 48 – 119, og allerede i paragraf 48 kommer det frem at man ser på regnskapsføring av ytelsesordninger som en kompleks øvelse:

”Accounting for defined benefit plans is complex because actuarial assumptions are required to measure the obligation and the expense and there is a possibility of actuarial gains and losses. Moreover, the obligations are measured on a discounted basis because they may be settled many years after the employees render the related service.”

Denne kompleksiteten som beskrives er knyttet til at man må bruke en rekke forutsetninger for å finne forpliktelse og kostnad, i tillegg til at det er muligheter for gevinst og tap som følge av aktuarmessige beregninger. Neddiskonteringen har sammenheng med at man ikke gjør opp for forpliktelsen (utbetaler pensjon) før mange år etter at den ansatte har opptjent den.

Egentlig er ikke regnskapsføring av ytelsesbasert pensjon så komplekst som standarden prøver å fremstille det. Hvis vi ser på pensjonsmidlene skal disse beregnes til virkelig verdi, som er foretakets andel av pensjonsmidlene målt til markedsverdi der hvor disse settes av

(livselskap/pensjonskasse). Pensjonsforpliktelsen skal på sin side beregnes ved hjelp av nåverdiberegning. Man finner da en antatt sluttlønn ved å ta utgangspunkt i den lønnen man har i dag og fremtidig lønnsvekst. Deretter ser man på hvilket løfte man har gitt den ansatte (hvor mange % av sluttlønn som skal utbetales i pensjon), og trekker fra den andelen som skal dekkes av folketrygden. Denne delen avhenger av utviklingen i G. Det hele neddiskonteres så til i dag. Disse beregningen foretas hvert år med bakgrunn i det som da er det beste estimatet man har (Kinserdal, 2006: 178).

Ved å gjøre slike beregninger årlig vil det oppstå estimatavvik. En løpende og full regnskapsføring, som følge av endringer i virkelig verdi av pensjonsmidler og oppdaterte estimater i forpliktelsene, ville ført til store svingninger fra periode til periode, både for balansestørrelsene og pensjonskostnadene. Derfor har man den såkalte korridorløsningen som presenteres i paragraf 92:

”In measuring its defined benefit liability in accordance with paragraph 54, an entity shall, subject to paragraph 58A, recognise a portion (as specified in in paragraph 93) of its actuarial gains and losses as income or expense if the net cumulative unrecognised actuarial gains and losses at the end of the previous reporting period exceeded the greater of:

- (a) 10% of the present value of the defined benefit obligation at that date (before deducting plan assets); and*
- (b) 10% of the fair value of any plan assets at that date.*

These limits shall be calculated and applied separately for each defined benefit plan.”

I praksis betyr dette at man kan la være å regnskapsføre estimatavvikene som er innenfor en grense på det høyeste av +/- 10 % av virkelig verdi av pensjonsmidlene eller beregnet verdi av pensjonsforpliktelsene. Avvik som går utover grensene må regnskapsføres gradvis over gjennomsnittlig gjenværende løpetid, eller eventuelt over en kortere periode dersom dette skjer etter et fast mønster mellom perioder. Ved behandling av estimatavvik er korridorløsningen den som er mest utbredt i praksis.

Denne løsningen strider imidlertid mot IASB Framework, og andre moderne standarder som har løpende resultatføring av estimatavvik. Dette kan medføre at det over tid bygger seg opp store avvik mellom balanseførte størrelser og beste estimater på pensjonsmidler og pensjonsforpliktelser som vises i notene (Kinserdal, 2006: 179).

Et annet sentralt tema i standarden er de forutsetningene man må fastsette for å beregne ytelsesbaserte pensjonsforpliktelser. Disse må være kompatible med hverandre, i den betydning at det er den samme forventede økonomisk utviklingen som ligger til grunn for alle forutsetningene. I tillegg skal forutsetningene, etter standarden, verken være uforsiktede eller for konservative.

Når det gjelder hvilke forutsetninger som er aktuelle for beregning av pensjonsforpliktelsen står det følgende i standardens paragraf 73:

”Actuarial assumptions are an entity’s best estimates of the variables that will determine the ultimate cost of providing post – employment benefits. Actuarial assumptions comprise:

(a) demographic assumptions about the future characteristics of current and former employees (and their dependants) who are eligible for benefits. Demographic assumptions deal with matters such as:

- (i) mortality, both during and after employment;*
- (ii) rates of employee turnover, disability and early retirement;*
- (iii) the proportion of plan members with dependants who will be eligible for benefits; and*

(b) financial assumptions, dealing with items such as:

- (i) the discount rate (see paragraphs 78 – 82)*
- (ii) future salary and benefit levels (see paragraphs 83 – 87)*
- (iii) in the case of medical benefits, future medical costs, including, where material, the cost of administering claims and benefit payments (see paragraphs 88 – 91); and*
- (iv) the expected rate of return on plan assets (see paragraphs 105 – 107)”*

Vi ser altså at standarden deler forutsetningene inn i to klasser. Den første er demografiske, hvor karakteristika ved nåværende og tidligere ansatte som har krav på pensjon inngår. Det blir så gitt en del eksempler på hva slike forutsetninger kan være. Dette inkluderer blant annet levealder, turnover og førtidspensjonering. Slike forutsetninger omtales gjerne som aktuarmessige og blir som oftest fastsatt av aktuarer, ikke selskapets ledelse. Dette gjøres basert på aktuarens egen eller offentlig statistikk. Ulike aktuarer kan ha ulike oppfatninger og beregningsmåter og dermed komme fram til ulike forutsetninger basert på de samme underliggende forholdene (Kinserdal, 2006: 181).

Den andre klassen er finansielle forutsetninger, som normalt fastsettes av ledelsen. Her inngår blant annet diskonteringsrente og fremtidig lønnsnivå. Det at man i standarden bare gir eksempler på hva som kan inngå i de to klassene, betyr at dette ikke er en gitt liste over hva som må inngå, men heller en liste over det som vil være det mest vanlige. Standarden peker også i paragraf 77 på at forutsetningene skal basere seg på markedsforventninger på balansedagen.

En forutsetning som blir viet ekstra oppmerksomhet er diskonteringsrenten. I paragraf 78 skrives følgende om fastsettelsen av denne:

”The rate used to discount post-employment benefit obligations (both funded and unfunded) shall be determined by reference to market yields at the balance sheet date on high quality corporate bonds. In countries where there is no deep market in such bonds, the market yields (at the balance sheet date) on government bonds shall be used. The currency and term of the corporate bonds or government bonds shall be consistent with the currency and estimated term of the post-employment benefit obligations.”

Det diskonteringsrenten i prisnippet er, er den renten som ville bli lagt til grunn dersom foretaket kunne kjøpt seg fri fra pensjonsforpliktelsene. Altså dersom noen ville kjøpt en portefølje av pensjonsforpliktelser i et velfungerende marked. Diskonteringsrenten er derfor uavhengig av bedriftsspesifikke faktorer, da disse kan diversifiseres vekk. Risikoen i en portefølje består da i praksis kun av usikkerhet om reallønnsutvikling i porteføljen (Kinserdal, 2006: 182). I praksis betyr dette at man kan forvente at alle selskaper benytter seg av den samme diskonteringsrenten, da denne skal være helt fri for selskapsspesifikke faktorer. Dette ser vi igjen i hovedregelen i IAS 19, som sier er at man skal fastsette diskonteringsrenten med referanse til markedsrenten på høykvalitetsobligasjoner på balansedagen i et likvid marked. Et interessant poeng er her er at man skal ha *referanse* til markedsrenten på bedriftsobligasjoner. Dette betyr ikke at man skal bruke disse rentene, men heller bruke dem som et utgangspunkt for å fastsette diskonteringsrenten. Et annet poeng er knyttet til hva man anser som høykvalitetsobligasjoner. Dette er ikke definert, og man må da anta at det refererer til klassifisering gjort av anerkjente kredittvurderingsfirmaer, og at eksempelvis en AA – rating (eller tilsvarende) vil være tilfredsstillende. Dersom man ikke har et likvid marked for slike obligasjoner, skal man bruke renten på statsobligasjoner. I Norge har man sett en debatt

nettopp rundt hvordan denne paragrafen skal tolkes. Ulike synspunkter på dette presenteres senere i oppgaven.

Forutsetningene som brukes ved beregning av pensjonsforpliktelser, har også en sentral plass i kravene som stilles til tilleggsopplysninger som må opplyses i regnskapet. Dette finner man i paragrafene 120 – 125, hvor man i paragraf 120 kan lese:

”An entity shall disclose information that enables users of financial statements to evaluate the nature of its defined benefit plans and the financial effects of changes in those plans during the period.”

Videre i 120A står det:

”An entity shall disclose the following information about defined benefit plans:

(...)

(n) the principal actuarial assumptions used as at the balance sheet date, including, when applicable:

- (i) the discount rates;*
- (ii) the expected rates of return on any plan assets for the periods presented in the financial statements;*
- (iii) the expected rates of return for the periods presented in the financial statements on any reimbursement right recognised as an asset in accordance with paragraph 104A;*
- (iv) the expected rates of salary increases (and of changes in an index or other variable specified in the formal or constructive terms of a plan as the basis for future benefit increases);*
- (v) medical cost trend rates; and*
- (vi) any other material actuarial assumptions used.*

An entity shall disclose each actuarial assumption in absolute terms (for example, as an absolute percentage) and not just as a margin between different percentages or other variables.”

Det som er klart er at man skal gi tilleggsopplysninger slik at brukerne av regnskapet skal kunne forstå og evaluere det som ligger til grunn for beregningene. Mer spesifikt står det at de viktigste aktuariemessige forutsetningene på balansedagen skal være med. Videre presenterer

man en liste over hva som må anses som de viktigste, eller "principal actuarial assumptions". Dette inkluderer diskonteringsrenten, forventet avkastning på pensjonsmidlene og lønnsveksten. I tillegg skal man oppgi forutsetninger knyttet til medisinske kostnadstrender, og "andre vesentlige forutsetninger". Hvilke som inngår her blir da opp til hver enkelt å vurdere. Opplysninger som man vil kunne forvente å finne inkluderer forventet G – regulering og pensjonsregulering.

3.4.4 Ulike syn på fastsettelse av diskonteringsrente etter IAS 19

Innføringen av IAS 19 har vært et mye omtalt tema. Ulike syn har vært fremmet, og jeg vil nå presentere noen av disse, for å vise hvordan man har kommet frem til praksis slik den er i dag.

Det er i stor grad fastsettelse av diskonteringsrenten som har vært tema når man har diskutert IAS 19. Norsk RegnskapsStiftelse (NRS) slår fast i sin veiledning til IAS 19, som sist ble revidert i august 2005, at det ikke er noen åpning for å bruke renter fra bedriftsobligasjonsmarkeder i Norge. I veiledningen står det følgende om hvilke krav som stilles til bedriftsobligasjonene:

"NRS legger (...) til grunn at begrepet "high quality corporate bonds" skal forstås som papirer med AA – rating."

Den ratingen det refereres til, er klassifisering i henhold til Standard & Poors kredittratingssystem. Bakgrunnen for at dette ikke tillates, er slik NRS ser det, at det ikke finnes noe aktivt marked for lange norske bedriftsobligasjoner med AA – rating. Dette er, som vi så over, et krav etter IAS 19. NRS sitt standpunkt finner vi i punkt 7 i veiledningen:

"Med bakgrunn i at det per i dag ikke forefinnes AA – ratede bedriftsobligasjoner i Norge og da heller ikke et aktivt marked for slik bedriftsobligasjoner med særlig høy kredittverdighet, skal statsobligasjonsrenten legges til grunn for fastsettelsen av diskonteringsrenten."

Dette punktet i veiledningen er helt endret i forhold til utgaven som kom i januar 2005. Her var NRS mye mer moderat i sine anbefalinger, og skrev følgende i punkt 7:

"Med bakgrunn i at det ikke eksisterer et tilstrekkelig aktivt marked i Norge for lange bedriftsobligasjoner med særlig høy kredittverdighet, er spørsmålet om dette medfører at statsobligasjonsrenten umiddelbart må legges til grunn eller om det vil være tillatt å estimere en bedriftsobligasjonsrente. NRS mener at anvendelse av statsobligasjonsrenten er den

foretrukne løsningen. Inntil nærmere avklaring foreligger fra IASB, kan man imidlertid ikke avvise at estimering av en bedriftsobligasjonsrente er tillatt etter IAS 19. Dersom bedriftsobligasjonsrenten estimeres, skal det benyttes en forsvarlig tilnæringsmetode.”

I utgaven fra januar var det altså en åpning for at man kunne bruke en estimert bedriftsobligasjonsrente. Denne endringen og presiseringen kom etter noe som trolig kan omtales som en dispuTT mellom Kredittilsynet og NRS, som refereres på NRS sine hjemmesider. Utgangspunktet for brevvekslingen var at Storebrand hadde tatt kontakt med Kredittilsynet, for å forhøre seg om fastsettelse av diskonteringsrente. Dette førte til en viss korrespondanse, før Kredittilsynet i brev av 19. mai 2005 kom med sin anbefaling. Her kommer det frem at tilsynet støtter det som senere ble tatt inn i standarden, nemlig at man i Norge må holde seg til renten på statsobligasjoner.

Av brevet fremkommer det at Storebrand var av en annen oppfatning. I et avsnitt om Storebrands syn skrives det:

”Storebrand tok opp problemstillingen i møte med Kredittilsynet i desember 2004, og påpekte at dersom norske selskap må benytte statsobligasjonsrenten framfor renten på foretaksobligasjoner av høy kvalitet, vil norske regnskap ikke være sammenlignbare med andre europeiske regnskap. Videre ble det understreket at dette vil medføre en konkurranseulempe for norske selskap som konkurrerer i et internasjonalt marked. Selskapet begrunnet sitt syn med at norske selskap, som et resultat av at Norge har et velutviklet finansmarked og i tillegg er økonomisk integrert med EU gjennom EØS-avtalen, har tilgang til foretaksobligasjoner av høy kvalitet i norske kroner via konstruksjon av et syntetisk instrument. Norske selskap kan kjøpe foretaksobligasjoner av høy kvalitet i fremmed valuta, f.eks Euro, og samtidig inngå en rente- og valutabytteavtale i NOK som matcher kontantstrømmen fra obligasjonen. Gjennom konstruksjonen av et slikt syntetisk instrument oppnår man en avkastning som tilsvarer avkastningen på foretaksobligasjoner av høy kvalitet i norske kroner.” (Bellamy, 2005).

Her ser vi altså at Storebrand ønsker å estimere en diskonteringsrente basert på bedriftsobligasjoner. Ut i fra veiledningen som var gjeldende på det tidspunktet, var dette en mulighet. Bakgrunnen for at det utviklet seg en diskusjon mellom NRS og Kredittilsynet, er at dette brevet fra Kredittilsynet ble oppfattet som en fortolkning av IAS 19. Oppdateringen fra

NRS kom nemlig først etter diskusjoner i IFRIC i juni 2005, hvorpå Fagorganet behandlet saken mot slutten av samme måned. Dette førte til at NRS følte behov for å understreke sin stilling som standardsetter, og påpeke at det er disse standardene man skal forholde seg til.

I vårt tilfelle ser vi at konklusjonen ble den samme. NRS og Kredittilsynet var enige om at man i Norge må forholde seg til renten på statsobligasjoner, da vi ikke har et aktivt marked for AA – ratede bedriftsobligasjoner.

Denne oppfatningen deles også av de ledende revisjonsselskapene i Norge. Allerede i november 2004 tok Ernst & Young (E&Y) opp denne problemstillingen i "Nyhetsbrev regnskap". Man stilte seg kritisk til veiledningen som mente at det etter IAS 19 var tillatt å estimere en bedriftsobligasjonsrente. Videre skriver man:

"Flere, herunder Ernst & Young, er av den oppfatning at det er tvilsomt om IAS 19 åpner for bruk av bedriftsobligasjonsrente som referanserente i Norge ettersom norske bedriftsobligasjoner neppe kan anses å ha særlig høy kredittverdighet."

Som vi ser, er dette i tråd med den oppdateringen som cirka ett år senere kom i veiledningen fra NRS.

Et av de andre ledende revisjonsselskapene, PriceWaterhouse Coopers (PWC), hadde i sitt magasin Mentor i juni 2004 en artikkel som tok opp den samme problemstillingen. De deler synet som E&Y hadde på samme tidspunkt og skriver:

"Etter vår oppfatning er det kun foretak med klassifisering "AA" i henhold til Standard & Poors kredittratingsystem som tilfredsstillter kravene til særlig høy kredittverdighet. (...) IAS 19 gir etter vår oppfatning ikke adgang til å omregne EUR – renter til NOK – renter ved hjelp av lange rente- og valutaswaper. For pensjonsordninger i Norge som skal utbetales i NOK, må foretakene derfor benytte 10 års statsobligasjonsrenten som utgangspunkt for fastsettelsen av diskonteringsrenten. Renten skal imidlertid korrigeres for at tidspunktet frem til gjennomsnittlig utbetalingstid for pensjonene normalt er vesentlig lenger enn 10 år."

(Krossøy, 2004: 9-10).

Vi ser at dette er helt analogt med det som E&Y har som praksis, og som senere Kredittilsynet og NRS ga sin tilslutning til.

På bakgrunn av dette mener jeg at det er liten tvil om at norske selskaper skal ta utgangspunkt i statsobligasjonsrenten. Det at landets (og verdens) to største revisjonsselskaper tolker standarden slik, i tillegg til at det er tatt inn i veiledningen fra NRS bør være grunnlag nok for å trekke en slik konklusjon. Men som vi har sett er det selskaper, som Storebrand, som tolker standarden annerledes. Mye tyder på at det per dags dato ikke er rom for dette.

3.4.5 Sammenligning av IAS 19 og NRS 6

Etter å ha presentert både NRS 6 og IAS 19 vil jeg nå kort sammenligne de to standardene. Jeg vil ikke gjennomføre en fullstendig sammenligning, da dette vil bli for omfattende, men heller søke å gi en forståelse av hvor de er like og hvor de skiller seg fra hverandre med utgangspunkt i det som er hovedfokus i utredningen.

Et av de sentrale områdene hvor det er visse avvik, er når det kommer til fastsettelse av diskonteringsrenten. Som vi har sett over, sier IAS 19 at denne skal fastsettes ut i fra renten på høykvalitets bedriftsobligasjoner på balansedagen. Der hvor det ikke finnes et aktivt marked for slike, som i Norge, skal renten på statsobligasjoner brukes. Det som skiller de to standardene er at det står spesifikt i IAS 19 at renten skal estimeres på balansedagen. Etter NRS 6 har man ikke dette kravet, og det har vært praksis at norske selskaper gjerne har brukt samme rente flere år på rad uten å gjøre nye beregninger.

Et område hvor standardene er sammenfallende er når det kommer til regnskapsføring av estimatavvik. Her har vi sett at begge standardene tillater bruk av den såkalte korridorløsningen, som sier at bare den delen av samlede estimatavvik som overstiger 10 % av det høyeste av nåverdien av brutto pensjonsforpliktelse og markedsverdien av brutto pensjonsmidler skal regnskapsføres.

Når det kommer til hva de to standardene skriver om krav til tilleggsopplysninger i regnskapene, er de forholdsvis like. Den største forskjellen er at man i IAS 19 viser eksempler på hva man ser på som de viktigste forutsetningene, og dermed bygger en forventning om at disse presenteres. I NRS 6 er det mer flytende, og man må gjøre en vurdering på hva man ser på som viktige forutsetninger. Likevel mener jeg ikke dette er av stor betydning, selv om jeg ser det som en stor fordel at man i størst mulig grad gir opplysninger om hvilke forutsetninger som er lagt til grunn.

Avslutningsvis vil jeg også nevne et område, som grunnet oppgavens hovedfokus ikke har vært omtalt tidligere, hvor det også var forskjeller mellom de to standardene da IFRS ble tatt i bruk i 2005. Dette er knyttet til planendringer. Jeg vil understreke at siste utgave av NRS 6, som kom ut i november 2005, er sammenfallende med IAS 19.

I IAS 19 gjør man et skille mellom effekter av planendringer som ikke er betinget av fremtidig ansettelse (vested), og planendringer som er betinget av fremtidig ansettelse (non-vested). Hovedregelen, etter IAS 19, er at planendringer som er "vested" skal innregnes i resultatregnskapet umiddelbart, mens endringer som er "non-vested" skal amortiseres lineært over tiden frem til ytelsen ikke lenger er betinget av fremtidig ansettelse. Gis planendringene med tilbakevirkende kraft må man vurdere hvorvidt planendringen utgjør en ubetinget rett for de ansatte, med umiddelbar innregning i resultatregnskapet som konsekvens for den ubetingede andelen. Ser man på norske forhold vil ubetinget rett til ytelsene inntreffe etter ett års medlemskap i ordningen. Dette følger av lov om foretakspensjon (NRS (V), 2005: 7). I utgaven av NRS 6, som var gjeldende i 2004, var det valgfritt om effekten av planendringer skulle resultatføres direkte eller periodiseres over gjenværende opptjeningsstid, uavhengig av om planendringene ble gitt med tilbakevirkende kraft eller ikke (Sellæg, 2003b: 119). Dette har, som nevnt, blitt harmonisert med IAS 19 i siste utgave av NRS 6.

Det ser dermed ikke ut til å være store forskjeller mellom de to standardene.

Dette er en konklusjon som ser ut til å ha støtte i praksis. Mot slutten av kapittelet om IAS 19 i publikasjonen "IFRS i Norge – Tema- og bransjeartikler" fra 2004, skriver Ernst & Young:

"IAS 19 er i all hovedsak sammenfallende med NRS 6 og NRS (D). Til tross for at det i ulike sammenhenger har vært argumentert for at forskjellene mellom IAS 19 og norsk praksis er mange, er vi av den oppfatning at de potensielle forskjellene i praksis vil gi få og relativt små utslag. Den viktigste forskjellen vil være at gjeldende norsk praksis i forhold til fastsetting av diskonteringsrente og regnskapsføring av planendringer som ikke vil kunne videreføres."

4. Analyse av forutsetninger

I denne delen av oppgaven ønsker jeg å se på hvordan et utvalg av norske børsnoterte selskaper har tilpasset seg til regnskapsføring etter IAS 19. Inspirasjon til denne analysen er hentet fra en artikkel i boken ”Pensjon – Pensjonsordninger, regnskapsføring og økonomiske konsekvenser”, utgitt av Ernst & Young. Artikkelen er skrevet av Finn Espen Sellæg, og heter ”Forutsetninger for beregning av regnskapsmessig pensjonsforpliktelse”. Her tar han for seg de ulike økonomiske forutsetningene som ligger til grunn når selskaper beregner verdien av pensjonsforpliktelsen. Ved å gjøre et utvalg på cirka 35 selskaper, har han laget en oversikt over hvordan blant annet diskonteringsrenten har utviklet seg for disse selskapene i perioden mellom 1998 og 2002.

Denne typen analyse fant jeg spesielt interessant i den fasen vi er inne i nå, med overgang til regnskapsføring etter IFRS. Tanken er derfor å sammenligne hvilke diskonteringsrente som ble brukt i 2004, da norsk regnskapsregulering ble brukt av norske selskaper, i forhold til hvordan det gjøres i 2005 med IFRS. Som vi har sett over, er det ulikheter mellom den norske og den internasjonale praksisen ved fastsettelse av diskonteringsrente. Der hvor man etter NRS 6 gjerne har brukt samme diskonteringsrente fra år til år, skal man nå etter IAS 19 fastsette en diskonteringsrente på balansedagen med utgangspunkt i renten på bedriftsobligasjoner av høy kvalitet eller, der hvor slike ikke finnes, renten på statsobligasjoner.

Grunnen til at jeg har valgt å se spesielt på diskonteringsrenten, er at det er den enkeltforutsetningen som har størst betydning for verdsettelse av pensjonsforpliktelsen. Men for å vise at det er sammenheng mellom de ulike forutsetningene, slik det kreves etter IAS 19, har jeg også inkludert en kort presentasjon av andre forutsetninger og hvordan disse står i forhold til hverandre.

4.1 Utvalget

Det som var viktig ved utvelgelsen av selskaper som skulle inngå i analysen, var at det ble et tverrsnitt av selskapene som er registrert på Oslo Børs. Bakgrunnen for dette er at jeg ønsket å få et så korrekt bilde som mulig av hva som er praksis blant selskapene. Til å gjøre utvalget har jeg derfor ikke brukt statistiske utvalgsmetoder, men i første omgang tatt utgangspunkt i listen over de mest likvide aksjene ved Oslo Børs (OBX), slik den ble presentert i Dagens Næringsliv 01. februar 2005. Denne listen besto av 24 selskaper, noe jeg i utgangspunktet

syntes var litt lite. Samtidig var det ønskelig å ha med et utvalg av selskaper som ikke er tradisjonelle "børslokomotiver", for å få en bedre oversikt over praksis.

For å utvide utvalget valgte jeg derfor å trekke ut 14 tilfeldige selskaper, som ble inkludert i analysen. Det var ingen andre kriterier enn ren tilfeldighet som gjorde at disse kom med, og dermed utvidet utvalget til å bestå av 38 selskaper av ulike størrelse og i ulike bransjer.

4.1.1 Begrensninger ved utvalget

Det totale utvalget på 38 selskaper viste seg, etter hvert som jeg begynte innsamlingen av regnskapsdata, å inneholde selskaper som ikke kunne inngå i analysen. Noen selskaper hadde for eksempel kun tilskuddsplaner, og dermed heller ingen pensjonsforpliktelse. Dette gjorde at fem selskaper ble tatt ut av utvalget.

Et annet poeng som viste seg å være aktuelt, var at ikke alle selskapene fulgte norsk regnskapsregulering i 2004 og IFRS fra 2005. Et slikt eksempel er flyselskapet Norwegian som ikke er et konsern og dermed ikke har plikt til å bruke IFRS. Andre selskaper, slik som Statoil og Hydro, benytter seg av en unntaksregel og bruker US GAAP. De er derfor heller ikke med i analysen. Det endelige utvalget består kun av selskaper som har anvendt IFRS i 2005.

Med utgangspunkt i inndelingen som gjøres i Dagens Næringsliv fordeler selskapene i det endelige utvalgt seg på bransjene ved å være seks fra Energi, to fra Finans, fire fra IT, to fra Material, tre fra Konsumvare, fire fra Forbruksvare, fire fra Industri, ett fra Telekom og ett fra Forsyning. Dette viser at det er en bransjemessig skjevfordeling, men uten at det skal være noe grunnlag for å anta at dette skal påvirke analysen. IAS 19 slår tydelig fast at fastsettelsen av diskonteringsrente er bransjeuavhengig og ikke selskapsspesifikk.

Selv med litt justeringer av utvalget, og uten at det er brukt statistisk anerkjente utvalgsmetoder, mener jeg at det utvalget som nå er med i analysen gir et godt bilde av praksis og viser hvordan overgangen til IFRS har hatt betydning for fastsettelse av diskonteringsrente og for verdsettelse av pensjonsforpliktelsene. Totalt inngår det 27 selskaper i utvalget for 2004, mens 22 selskaper er med i 2005.

4.2 Diskonteringsrente

Diskonteringsrenten har stor betydning for størrelsen på pensjonsforpliktelsen. Det er selvsagt en rekke andre forutsetninger som også ligger til grunn for verdsettelsen av pensjonsforpliktelsen, slik at man må forutsette alt annet likt dersom man skal kunne se på hvilken effekt økt/reduert diskonteringsrente vil ha. Dette er trolig ikke en helt reell forutsetning, da man i tillegg til endring i diskonteringsrente også vil se en endring i eksempelvis lønnsvekst og G – regulering. Likevel mener jeg det gir en god illustrasjon.

Pensjonsforpliktelsen vurderes til nåverdien av pensjonsytelsene. Reduserer man diskonteringsrenten øker pensjonsforpliktelsen, og i motsatt tilfelle reduseres pensjonsforpliktelsen ved økt diskonteringsrente. Men, som nevnt over, er det også andre faktorer som spiller inn. En parallell endring i diskonteringsrenten og lønnsveksten kan medføre at forpliktelsens verdi forblir nærmest uendret. Dette skyldes da at man gjør endringer både over og under brøkstreken, som nærmest utjevner hverandre.

4.2.1 Modifisert durasjon

En annen måte å se raskt hvordan pensjonsforpliktelsen påvirkes av endringer i diskonteringsrenten er bruk av såkalt modifisert durasjon (Sellæg, 2003: 78). Jeg vil kort vise hvordan man har kommet frem til en tommelfingerregel som sier at en reduksjon i diskonteringsrenten med ett prosentpoeng vil øke bruttopensjonsforpliktelsen med cirka 20 %.

Durasjon er et verdiveid mål på gjennomsnittlig bindingstid. Dersom vi tenker oss at et selskap i snitt har en gjenværende oppsparingstid på 20 år, og at pensjonen utbetales over 10 år, altså totalt 30 år, kan man anslå at durasjonen er cirka 25 år. Dette kan beregnes nøyaktig ut ifra en formel som i hovedsak brukes til å beregne durasjon for obligasjoner. En videreføring av denne formelen gir oss muligheten til å beregne en modifisert durasjon, som viser rentefølsomheten til obligasjonen (her: pensjonsforpliktelsen). Denne sier at man finner den modifiserte durasjonen ved å dividere durasjon på $(1 + \text{effektiv rente})$. Effektiv rente er i vårt tilfelle diskonteringsrenten. Dette betyr at med en diskonteringsrente på 5 % og en durasjon på 25 får vi en modifisert durasjon på cirka 24. Dette medfører at forpliktelsen vil øke med cirka 24 %, dersom diskonteringsrenten reduseres med ett prosentpoeng.

Disse beregningene forutsetter at alt annet holdes likt, men man forstår likevel at det kan utgjøre store beløp i et selskaps balanse dersom man ikke gjør ting riktig ved fastsettelse av diskonteringsrente.

4.3 Analysemetode

Før jeg presenterer resultatene av analysen jeg har utført, vil jeg gi en gjennomgang av fremgangsmåten som er brukt. Jeg vil vise hvordan datainnsamlingen har foregått, og hvordan jeg har kommet fram til referanserenten som resultatene analyseres opp mot.

4.3.1 Innsamling av data

For å gjennomføre analysen har jeg innhentet årsrapporter for 2004 og 2005 for alle selskapene som inngår i det opprinnelige utvalget. I disse rapportene har jeg fått tilgang til konsernregnskapet med noter. Det er i notene jeg har funnet informasjonen som har blitt brukt i analysen.

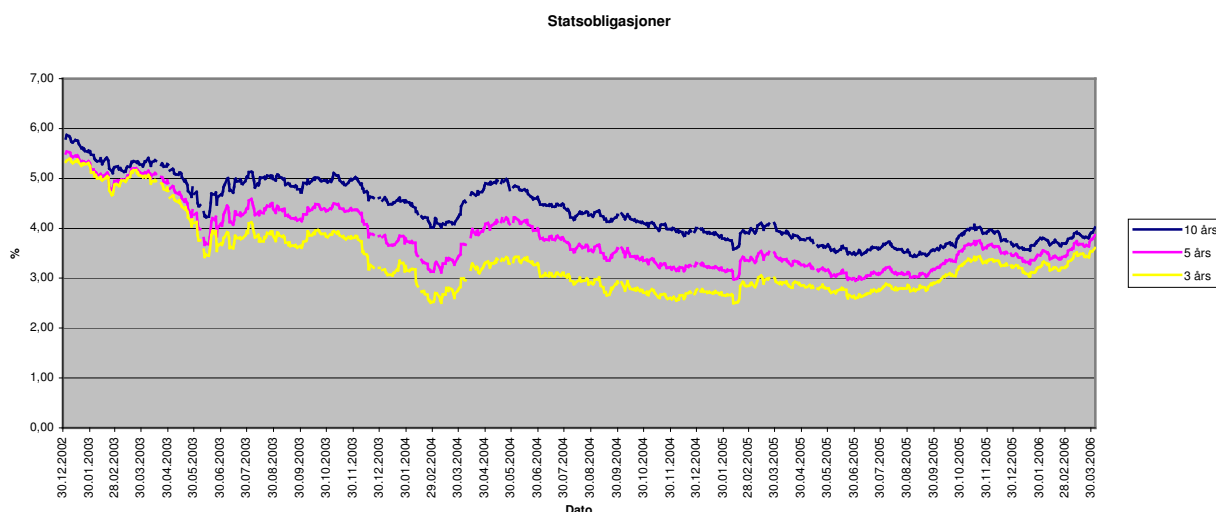
Alle selskapene har hatt en egen note hvor de har gitt opplysninger knyttet til pensjonskostnader og –forpliktelser. I noen av selskapenes rapporter kan det se ut som det ikke er konsistens mellom det som er opplyst de to årene. Dette skyldes at det i noen tilfeller er opplyst én diskonteringsrente for 2004 i årsrapporten for 2004, mens det i årsrapporten for 2005 er opplyst en annen diskonteringsrente for 2004 som sammenligningsgrunnlag. Denne forskjellen skyldes at man har tilpasset seg IFRS og dermed gjort nye beregninger for 2004, men da med en rente som følger IFRS og ikke norsk regnskapsregulering. I analysen har jeg derfor tatt utgangspunkt i det som er opplyst i årsrapporten for det året jeg ser på. Dette for å forsikre at jeg bruker den diskonteringsrenten som følger de gjeldende lovene og standardene det aktuelle året.

4.3.2 Referanserente

For at resultatene jeg fant skulle få noen verdi, var jeg avhengig av å finne en referanserente som de kunne sammenlignes med.

Når man skal beregne verdien av pensjonsforpliktelser, må man i følge IAS 19 ta utgangspunkt i rentenivået på balansedagen. Jeg har valgt å finne referanserenten på denne måten for både 2004 og 2005, uavhengig av at man brukte ulike regnskapsstandarder de to årene.

Som vi så vi i gjennomgangen av IAS 19, skal diskonteringsrenten fastsettes ut i fra relevante markedsrenter. Man skal i utgangspunktet bruke bedriftsobligasjoner med høy kredittverdighet ved fastsettelsen, men da vi i Norge ikke har et effektivt marked for slike, vil det være naturlig å bruke renten på statsobligasjoner. En oversikt over daglige observasjoner fra 30.12.2002 til og med mars 2006 viser hvordan renten på norske statsobligasjoner har utviklet seg.

Som vi ser av grafene har det vært et markant fall i løpet av perioden. Den 31.12.2002 var 10 – års statsobligasjoner priset til 5,80 %. Tre år senere var tilsvarende rente 3,64 %. Det vil være rimelig å anta at norske selskapers pensjonsforpliktelser har lengre løpetid enn 10 år. Derfor er ikke denne renten en helt god referanserente. Dette kommenteres også i NRS (V) – Veiledning IAS 19 Employee Benefits. Her står det:

”De lengste rentene vi har i Norge har omtrent 10 års løpetid. Disse rentene må derfor justeres for å komme frem til en 30 årsrente dersom dette er gjennomsnittstiden for tiden frem til og med utbetaling av forpliktelsen. Dette påslaget i renten for å justere for løpetiden vil måtte benyttes konsistent fra år til år. Det eneste som kan påvirke forholdet mellom referanserenten og diskonteringsrenten er at det kan påvises at rentekurven (forholdet mellom korte og lange renter) har endret helning eller krumming.”

Det syntes altså tydelig at vi må gjøre en justering av 10 – årsrentene. I litteraturen opplyses det at forsikringselskapene bruker som tommelfingerregel at man legger til 0,5 prosentpoeng på 10 årsrenten, og dermed finner den diskonteringsrenten som kan brukes på

pensjonsforpliktelser (Sellæg, 2003: 79). Tar man i bruk denne metoden innebærer det en diskonteringsrente på 4,50 % 31.12.2004 og 4,14 % 31.12.2005.

En annen metode for å gjøre en slik tilpasning er ved såkalt ekstrapolering av avkastningskurven. Da ser man på forskjellen mellom 5 og 10 års statsobligasjonsrenter, og antar å se den samme forskjellen på 10 og 20 årsrenter (Sellæg, 2003: 79). Vi kan med utgangspunkt i tabellen under gjøre et estimat for hva diskonteringsrenten burde vært 31.12.2004 og 31.12.2005.

Dato	3 års	5 års	10 års
31.3.2006	3,61	3,86	4,01
31.12.2005	3,22	3,45	3,64
1.7.2005	2,60	2,95	3,47
31.12.2004	2,78	3,30	4,00
1.7.2004	3,14	3,85	4,54
31.12.2003	3,21	3,85	4,61
1.7.2003	3,67	4,05	4,66
31.12.2002	5,34	5,51	5,80

Vi kan begynne med å beregne rentedifferansen mellom 5 og 10 årspapirer 31.12.2004. Vi ser at denne utgjør 0,70 %. Legges denne til 10 årsrenten, vil et anslag på 20 årsrenten være 4,70 %. Gjør vi tilsvarende beregning for 31.12.2005, ser vi at differansen er 0,19 %. Dette gir oss et anslag på 20 årsrenten på 3,83 %.

Et poeng som er verdt å merke seg er at en rekke selskaper trolig har pensjonsforpliktelser med lengre løpetid enn 20 år. Dersom man har en forpliktelse med løpetid på 30 år, kan det være en mulighet å bruke 1,5 ganger rentedifferansen mellom 5 og 10 årspapirer, og legge dette til 10 – årsrenten. Dette gir oss henholdsvis 5,05 % pr. 31.12.2004 og 3,925 % pr. 31.12.2005.

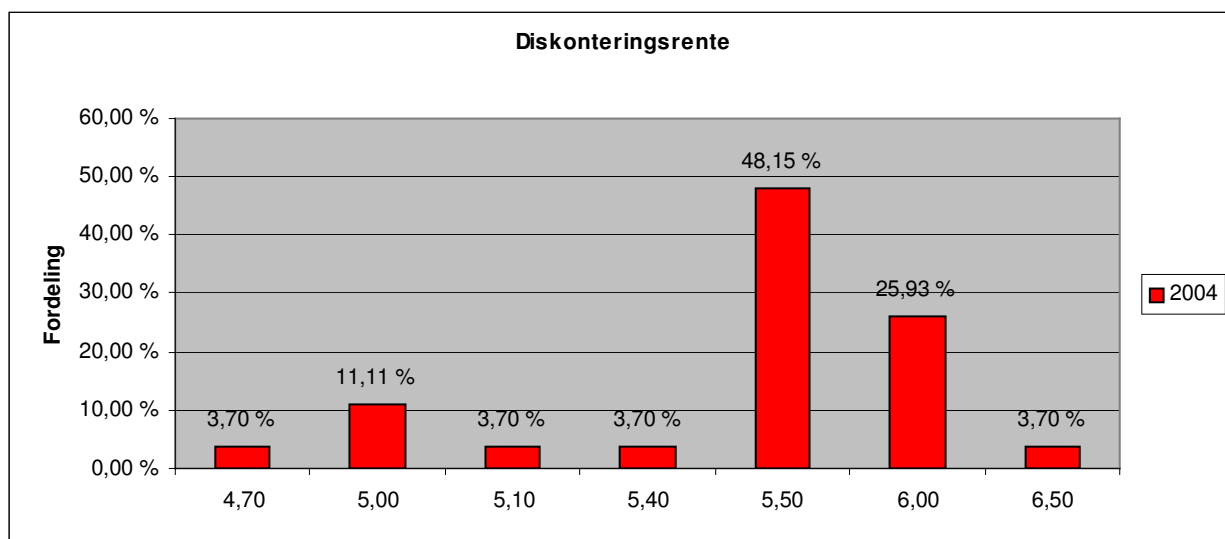
Når det gjelder markedet for bedriftsobligasjoner i Norge er det lite, og likviditeten i dette markedet er ikke stor. Jeg forholder meg derfor til å finne en referanserate med utgangspunkt i rente på statsobligasjoner, da dette ser ut til å være en løsningen som er anerkjent i praksis i Norge. Det er verdt å merke seg at det er mulig å konstruere en bedriftsobligasjonsrente, men dette er det ikke gjort videre undersøkelser på i denne utredningen.

4.4 Resultater

Jeg vil nå presentere de resultatene jeg har kommet frem til, etter å ha samlet inn og analysert regnskapsdata for selskapene i utvalget for 2004 og 2005. Jeg har valgt å først presentere resultatene for de to årene hver for seg, før jeg ser de i sammenheng og prøver å trekke noen konklusjoner ut i fra funnene.

4.4.1 Tall for 2004

Før jeg begynner å presentere hva jeg fant da jeg gikk gjennom årsrapportene til selskapene i utvalget, vil jeg minne om at et anslag på referanserente ved å følge IAS 19 er 4,50 % eller 4,70 %, avhengig av hvilke beregningsmetode man bruker. Dette er selvsagt ikke noe fasit, men et estimat som er gjort, og som gir en pekepinn på hvor man kan forvente at rentenivået vil ligge i 2004. Selv om selskapene følger norsk regnskapsregulering kan man anta at man i 2004 hadde begynt å tilpasse seg til IFRS, med for eksempel å justere diskonteringsrenten. Grafen under viser en oversikt over hvordan selskapene fordelte seg i 2004.

Som vi ser har nesten fem av 10 selskaper fastsatt diskonteringsrenten på 5,5 %. Samtidig merker vi oss at det finnes et spenn fra 4,7 % til 6,5 %, altså på 1,8 prosentpoeng. Det som likevel ser ut til å være den klareste tendensen, er at de fleste selskapene har fastsatt diskonteringsrenten mellom 5 % og 6 %. Innenfor dette intervallet finner vi cirka 90 % av selskapene.

En tabell oppsummerer funnene jeg har gjort i 2004:

Antall observasjoner	27
Høyeste observasjon	6,50
Laveste observasjon	4,70
Gjennomsnitt	5,56
Standardavvik	0,40

Vi ser her altså at den gjennomsnittlige renten som ble brukt var 5,56 %. Både denne og trenden ved at ni av 10 selskaper har fastsett diskonteringsrenten mellom 5 % og 6 %, avviker fra anslagene jeg gjorde på referanserente over. Det syntes tydelig at selskapene generelt har valgt en høyere rente, og dermed opplyser lavere pensjonsforpliktelser enn det man ville forvente med utgangspunkt i referanserenten. I tillegg er det verdt å merke seg den store forskjellen mellom selskapene med den laveste og høyeste diskonteringsrenten.

DnB NOR har den laveste diskonteringsrenten med 4,70 %, og ligger tett opptil anslagene på 4,50 % og 4,70 %. Det at alle de andre selskapene har valgt høyere renter er det vanskelig å forklare. Noe av variasjonen kan selvsagt forklares med tidshorisonten på pensjonsforpliktelsene, men det er lite trolig at denne kan forklare hele forskjellen på 1,8 prosentpoeng. Vi ser at anslaget på 30 årsrenten på 5,05 %, ligger tettere opptil gjennomsnittet, men er fortsatt et stykke unna. Tar vi i bruk den modifiserte durasjonen forstår vi at et avvik på nærmere to prosentpoeng kan utgjøre en forskjell på cirka 50 % på pensjonsforpliktelsen. Når vi ser om så store selskaper som de som inngår i utvalget blir det raskt snakk om betydelige beløp.

Prosafe, som er det selskapet som har fastsatt høyest diskonteringsrente, kan dermed antas å ha pensjonsforpliktelser som er betydelig større enn det som er oppgitt. Noe som jeg ser som en mulig grunn til dette, er at selskapet ikke har tatt hensyn til det fallet vi har sett i de lange rentene de siste årene. En slik justering burde vært foretatt, og må foretas dersom man skal følge IFRS. I 2004 var det imidlertid ikke IFRS som var gjeldende standard for de norske børsnoterte selskapene, så man kan ikke si at dette er direkte feil. I Norge har noen selskaper brukt samme diskonteringsrente fra år til år, og dette er muligens noe som henger igjen her. IFRS skiller seg fra norsk regnskapsregulering på akkurat dette punktet, ved at det spesifikt står at man må gjøre et estimat på en relevant markedsrente på balansedagen. Dette har ikke vært påkrevd i Norge tidligere, og sjansene er store for at vi vil se at dette gjør seg gjeldende i resultatene for 2005.

4.4.2 Selskapskommentarer 2004

Etter å ha sett på resultatene og funnene som er gjort over, vil jeg nå presentere hva noen av selskapene selv skriver i sine årsrapporter om fastsettelse av diskonteringsrente for 2004. Dette kan muligens være med på å gi en forklaring på hvorfor selskapene har valgt slik de har gjort.

Det som i første omgang kan være interessant er å se på hva selskapene som har de mest ekstreme resultatene skriver i sine årsrapporter. I 2004 er det DnB NOR med 4,70 % som har fastsatt den laveste diskonteringsrenten. I årsrapporten for 2004 er riktignok de nødvendige forutsetninger opplyst om, men det gis veldig lite ekstra informasjon om hvordan man har kommet frem til disse tallene. Den eneste kommentaren som gis er:

” De økonomiske forutsetningene er vurdert i en langsiktig tidshorisont.”

Dette gir lite grunnlag for å vurdere hvilke beregningsmetode DnB NOR har brukt, og hva som ligger bak tallene. Det er da et paradoks at selskapet i samme årsrapport gir en detaljert beskrivelse av hvordan de skal fastsette diskonteringsrenten neste år, når man har gått over til IFRS. Denne opplysningen er gitt i en note som tar for seg nettopp denne overgangen.

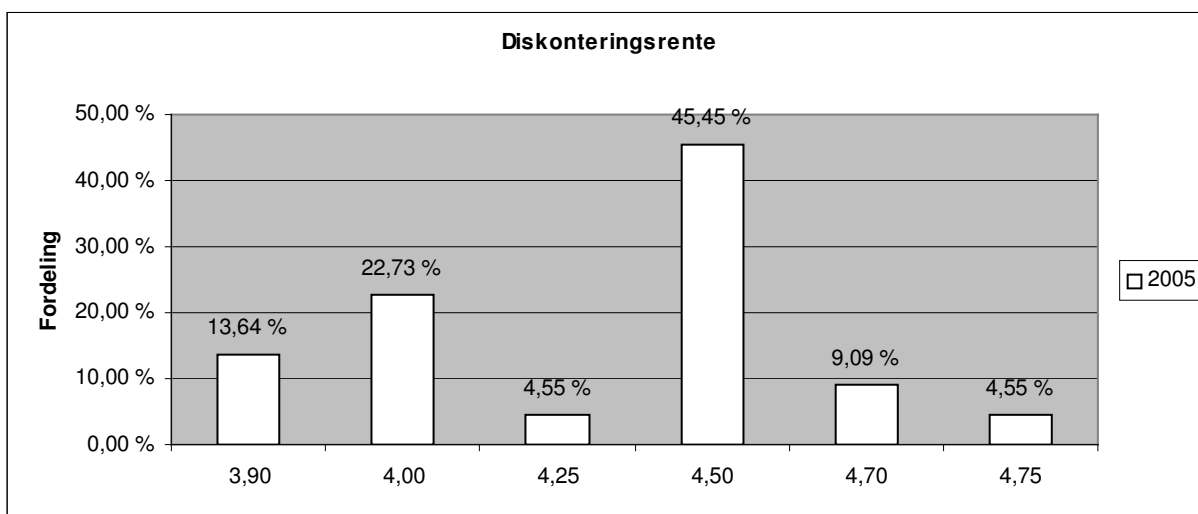
Selskapet med den høyeste renten, Prosafe, gir en litt mer utfyllende beskrivelse enn DnB NOR, men også her er man mer opptatt av hva som skjer i 2005, enn hva som har skjedd i 2004. Selskapet skriver:

” Når det gjelder diskonteringsrenten som benyttes for å finne nåverdien av fremtidig pensjonsforpliktelse, har konsernet hittil benyttet en antatt langsiktig rente. Etter overgang til IFRS vil konsernet benytte gjeldende rente på tiårig norsk statsobligasjon tillagt et påslag for gjennomsnittlig gjenværende opptjeningstid dersom denne overstiger ti år.”

Man gir altså ikke noe mer beskrivelse enn at det er en langsiktig rente som benyttes, og det gir dermed lite grunnlag for å analysere hvorfor selskapet har fastsatt den høyeste diskonteringsrenten i utvalget. Det som syntes tydelig er at selskapet har forberedt seg på overgangen til IFRS, og jeg tolker kommentaren som et varsel om at selskapet kommer til å redusere diskonteringsrenten fra og med 2005. Dette med bakgrunn i at de skriver at de vil ta utgangspunkt i renten på en tiårig norsk statsobligasjon. Riktignok påpeker de at det er et påslag for tidshorisont, men at dette påslaget gjør at man nærmer seg det nivået selskapet befinner seg på i 2004 virker lite sannsynlig.

4.4.3 Tall for 2005

Anslagene som ble gjort på referanserente over, ga oss henholdsvis 4,14 % og 3,83 % for 2005. Det vil derfor være naturlig å forvente resultater i dette området. Vi ser likevel av resultatene at den generelle trenden er at de fleste selskapene i utvalget har fastsatt diskonteringsrenten høyere enn referanserenten(e). Alle selskapene befinner seg innenfor et intervall på 0,85 prosentpoeng, med en spredning fra 3,90 % til 4,75 %. Det klart største antallet selskaper finner vi på 4,50%, som er den diskonteringsrenten nesten halvparten av selskapene har fastsatt.

Den generelle trenden er at diskonteringsrentene har gått ned fra 2004, noe som trolig kan ses i sammenheng både med utviklingen i rentemarkedene og innføringen av IFRS. Perioden har sett et fall i de lange rentene, men det at selskapene etter IAS 19 må fastsette renten på balansedagen har nok ført til at man ser en generelt lavere diskonteringsrente i 2005, sammenlignet med 2004. Selskaper som har hatt høye diskonteringsrenter som har hengt igjen fra mange år tilbake, har nå blitt tvunget til å gjøre en ny vurdering, og det er naturlig å tro at dette er en av grunnene til at man ser en nedgang.

En tabell oppsummerer funnene som ble gjort for 2005:

Antall observasjoner	22
Maks	4,75
Min	3,90
Gjennomsnitt	4,32
Standardavvik	0,30

Også i 2005 er det DnB NOR som har den laveste diskonteringsrenten, denne gangen sammen med Telenor og Hafslund. I den andre enden av skalaen finner vi Expert med 4,75%.

Gjennomsnittsrenten for 2005 ble på 4,32 % og er dermed ikke så veldig langt fra referanserente(e) som ble beregnet. De individuelle forskjellen må også her delvis kunne forklares med ulik tidshorisont på selskapenes pensjonsforpliktelser, men det forklarer nok ikke alt i og med at forskjellen på den høyeste og laveste renten er på nesten 1 prosentpoeng. Denne differansen er derfor vanskelig å forklare.

4.4.4 Selskapskommentarer 2005

Et av selskapene jeg finner det interessant å se nærmere på i 2005 er Storebrand. Vi husker fra kapittel 3 at de korresponderte med Kredittilsynet om hvorvidt man kunne bruke en estimert rente, med utgangspunkt i bedriftsobligasjoner. Storebrand brukte i 2005 en diskonteringsrente på 4,7 %, som ligger forholdsvis tett opptil gjennomsnittsrenten og den renten som var hyppigst brukt, nemlig 4,5 %. I en kommentar til regnskapsprinsippene skriver Storebrand:

”Diskonteringsrenten fastsettes lik en risikofri rente hensyntatt gjennomsnittlig gjenværende løpetid.”

Noen ytterligere kommentarer utover dette gis ikke. Slik jeg tolker det betyr det at Storebrand har gått bort fra tankene de presenterte ovenfor Kredittilsynet i 2004/2005.

Selskapet med høyest diskonteringsrente er Expert med 4,75 %. I noten knyttet til regnskapsprinsipper skriver selskapet:

”Diskonteringsrenten utgjør balansedagens rente på statsobligasjoner.”

Slik jeg ser det, forklarer ikke dette hvorfor selskapet har fastsatt en så høy diskonteringsrente. Den er betraktelig høyere enn renten på de norske statsobligasjonene med lengst løpetid. Det man trolig mener er at man har tatt *utgangspunkt* i balansedagens rente på statsobligasjoner, og deretter fastsatt diskonteringsrenten. Dette syntes jeg ikke kommer tydelig nok frem i selskapets kommentar.

I notene til DnB NOR, som er et av selskapene med lavest diskonteringsrente, finner vi en mer utfyllende kommentar. Her står det:

”Forutsetningen om diskonteringsrente er fastsatt med utgangspunkt i 10-års statsobligasjonsrente på balansedagen, med tillegg av et påslag for løpetid for å hensynta at

forpliktelsene har lengre løpetid enn ti år. Påslaget tilsvarer rentedifferansen mellom 10- og 30-års statsobligasjoner i det internasjonale markedet.”

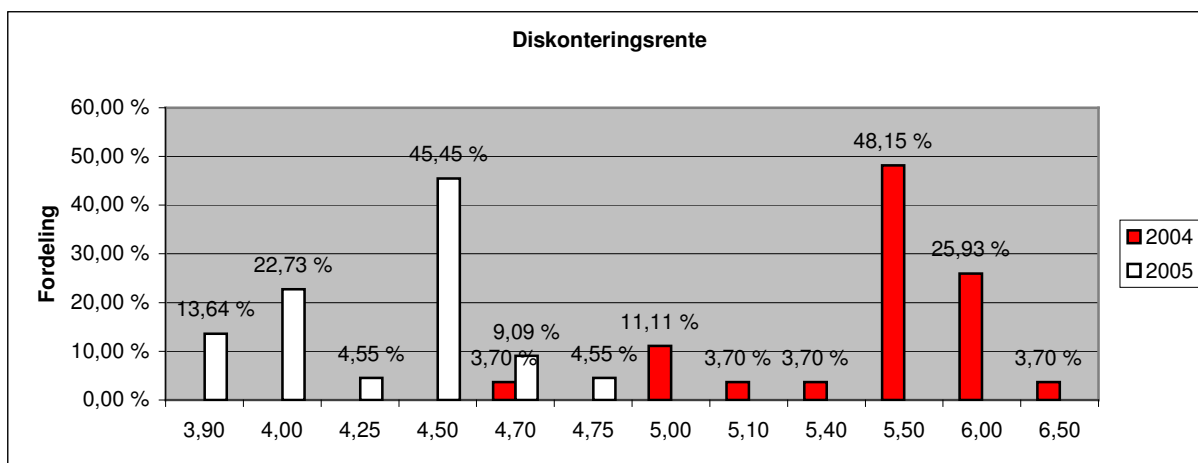
Her ser vi at selskapet i stor grad har brukt samme metode som jeg gjorde da jeg beregnet referanserenten over (30 – årsrente). Den eneste forskjellen er at man har brukt et påslag, som utgjør rentedifferansen mellom 10- og 30-års statsobligasjoner i det internasjonale markedet, og ikke brukt den tilnærmingen jeg viste med 1,5 gang rentedifferanse mellom 5 – årsrente og 10 - årsrente. Vi ser likevel at tilnærmingen jeg brukte ga et meget godt anslag. Jeg kom da frem til en referanserente på 3,925 % pr 31/12 – 2005, som vi ser er tilnærmet lik den diskonteringsrente DnB NOR og to andre selskaper brukte i 2005.

Med utgangspunkt i mine egne beregninger og forklaringen DnB NOR gir, mener jeg at en diskonteringsrente rundt 4 % for 2005 er mer korrekt i henhold til IAS 19 enn 4,5 – 5,0 % som de fleste selskapene har brukt.

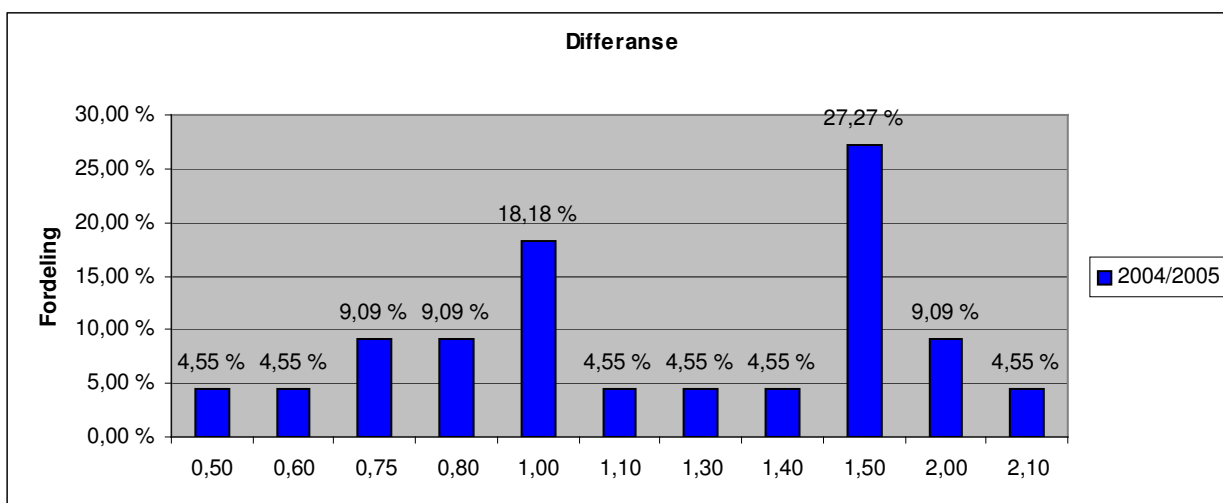
4.4.5 Resultatene sett i forhold til hverandre

Ved å sette resultatene for de to årene opp mot hverandre, vil man se en del spennende resultater. Som det gikk fram av grafen over, som viser utviklingen av 10-årsrenten på statsobligasjoner, falt denne med i underkant av 0,5 % fra 2004 til 2005.

Ser vi på utviklingen i diskonteringsrenten for selskapene i utvalget, falt gjennomsnittrenten fra 5,56 % til 4,34 %, altså en reduksjon på over 1,2 prosentpoeng. Noe av dette kan forklares med den nedgangen vi så i de lange rentene i perioden, mens mye trolig kan forklares med innføringen av IFRS. Det at selskapene nå er pålagt å gjøre estimater på balansedagen har trolig gjort at man har fått redusert diskonteringsrenten hos selskaper som i 2004 opererte med en kunstig høy rente.

Grafen under viser differansen mellom diskonteringsrentene i 2004 og 2005, og vi ser at alle selskapene hadde en reduksjon i perioden. Hvor mye de har redusert med varierer, men de som har redusert mest har redusert med hele 2,10 prosentpoeng. I andre enden av skalaen finner vi selskaper med en reduksjon på kun 0,50 og 0,60 prosentpoeng. Vi ser imidlertid at nesten seks av 10 selskaper hadde en reduksjon på mellom 1,00 og 1,50 prosentpoeng. Dette må sies å være i tråd med utviklingen i rentemarkedet og de nye kravene som stilles etter IAS 19. De mest ekstreme resultatene skyldes trolig for høy diskonteringsrente tidligere, og dermed en større reduksjon. Selskapene med lav differanse har trolig begynt tilpasningen til IFRS allerede i 2004 eller tidligere. En differanse på 0,50 gjenspeiler kun det fallet man har sett på de lange rentene i perioden.

4.5 Andre forutsetninger

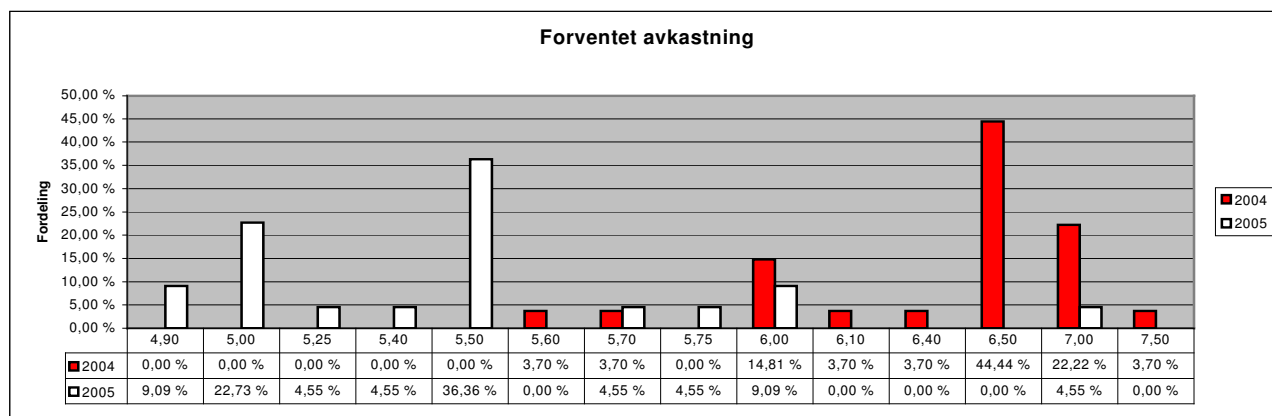
Etter den detaljerte gjennomgangen av fastsettelse og betydning av diskonteringsrente, vil jeg nå vise hvordan selskapene som inngår i utvalget har valgt å fastsette andre forutsetninger som er viktige når man beregner størrelsen på pensjonsforpliktelsen

Noe jeg har erfart i løpet av arbeidet med dette datamaterialet, er at det er en merkbar forskjell i hvilke informasjon som gis i noten omhandlende pensjoner i årsrapportene for 2004 og 2005. I 2004 opplyste eksempelvis 23 av 27 selskaper om hvilke forutsetninger de har lagt til grunn for regulering av G, mens kun 14 av 22 selskaper opplyste samme tall i 2005. Som vi har sett på tidligere er ikke forskjellen i notekravene spesielt store mellom standardene, slik at det er vanskelig å si hva denne nedgangen skyldes. Alle selskapene opplyser begge årene diskonteringsrente, forventet lønnsvekst og lønnsregulering.

4.5.1 Forventet avkastning

Den første forutsetningen jeg vil ta for meg, er den avkastningen selskapene legger til grunn at de forventer på pensjonsmidlene. Man bør forvente at denne er høyere enn diskonteringsrenten, og jeg viser derfor nedenfor differansen mellom forventet avkastning og diskonteringsrente, for å vise at alle selskapene oppfyller dette.

Pensjonsmidlene vil vanligvis være investert i ulike finansielle instrumenter, slik som statsobligasjoner, bedriftsobligasjoner, aksjer og fast eiendom. Som vi har sett tidligere er diskonteringsrenten også avhengig av utviklingen til statsobligasjonene, og derfor vil den forventede avkastningen svinge i takt med diskonteringsrenten. På lang sikt vil man se en betydelig samvariasjon, men det at midlene også er investert på andre måter gjør at man forventer en høyere avkastning enn diskonteringsrenten (Sellæg, 2003: 86). Grafen under viser hvilke avkastning de ulike selskapene har estimert for 2004 og 2005.

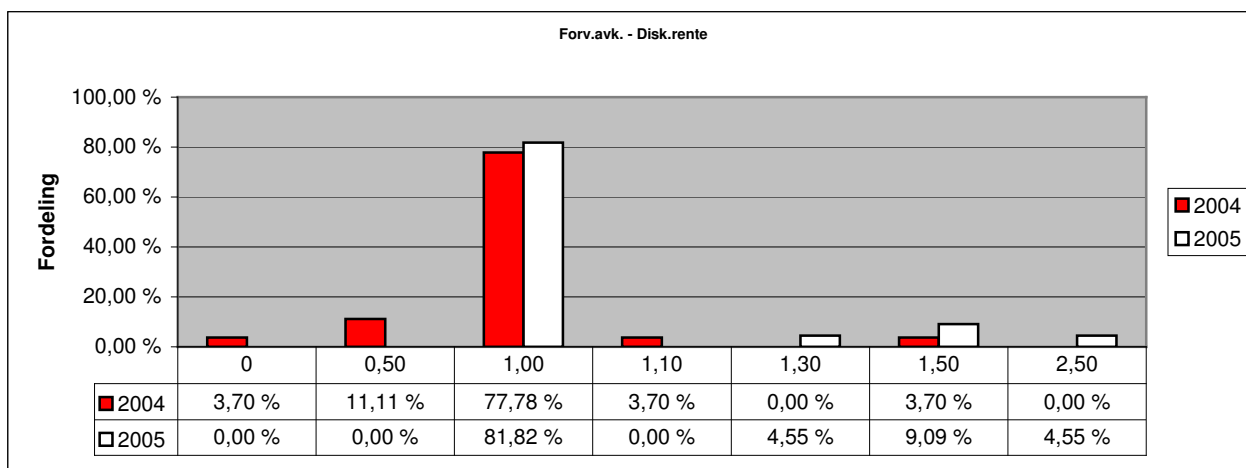

Som vi ser, finner vi at for 2004 har over 80 % av selskapene forventet avkastning i intervallet mellom 6 % og 7 %, hvorav nesten halvparten har forventet 6,50 %. Videre ser vi et sprik fra 5,60 % til 7,50 % for selskapet med henholdsvis lavest og høyest forventet avkastning. Dette utgjør en forskjell på 1,90 prosentpoeng.

Ser vi så på tallene for 2005 finner vi at cirka 85 % av selskapene har en forventet avkastning som ligger mellom 5 % og 6 %. Noe annet som er verdt å merke seg, er at intervallet for 2005 er fra 4,90 % til 7 %, altså en forskjell på hele 2,10 prosentpoeng mellom høyeste og laveste verdi.

Trenden er altså at selskapene forventer lavere avkastning på midlene i 2005 enn hva som var tilfellet i 2004. Dette har en sammenheng med trenden vi så over, da vi så på diskonteringsrenten, nemlig at det har vært et fall i de lange rentene de siste årene. Da vi vet at pensjonsmidlene i stor grad er investert i rentepapirer er dette en naturlig utvikling.

Et annet interessant poeng er hvis vi ser på forskjellen mellom forventet avkastning og diskonteringsrente. Her vil jeg forvente en positiv forskjell, og det vil være naturlig å anta en differanse på cirka ett prosentpoeng. Tabellen under viser fordelingen.

Som det går frem av tabellen er det ikke store forskjeller på de to årene når det gjelder denne differansen. For 2004 ser vi en spredning fra 0% til 1,50 % forskjell mellom forventet avkastning og diskonteringsrente, mens intervallet for 2005 er fra 1,0 % til 2,50 %. Begge årene ser vi at en stor majoritet av selskapene har en differanse på 1 %. En ting man kan merke seg er at i 2004 forventet noen selskaper en mindre differanse enn 1 %, mens ingen

selskaper forventet dette i 2005, og man så heller at selskaper forventet en positiv differanse på helt opp til 2,50 %.

4.5.2 Lønnsregulering

Når man beregner verdien på pensjonsforpliktelsen, må man ta utgangspunkt i den lønnen de ansatte har på tidspunktet for pensjoneringen. Det er naturlig å anta at denne ikke vil være den samme om for eksempel 30 år, som den er i dag. Man trenger derfor å estimere en sluttlønn. For å gjøre dette er man avhengig av å estimere hvor mye man tror lønnen vil stige årlig fremover. Noen bedrifter kan gå ut i fra at lønningene vil stige i takt med den generelle stigningen i økonomien, mens for andre kan man forvente en høyere vekst.

Derfor er dette et estimat som må fastsettes spesifikt for selskapet. Imidlertid bør det inneholde samme inflasjonsforventninger som er lagt til grunn i ved fastsettelse av avkastningskravet. Dette grunnet at det skal være samsvar mellom forutsetningene (Sellæg 2003, s. 83).

Den gjennomsnittlige lønnsutviklingen i Norge har de siste 10 årene vært ca. 2,5 % over inflasjonen. Beregninger Statistisk Sentralbyrå har gjort, viser at man forventer at den skal ligge 1,75 % over inflasjonen i årene som kommer. Videre forventer man at inflasjonen vil stige fra dagens nivå på 1,6 % opp mot 2,5 %. Et anslag på gjennomsnittlig lønnsutvikling på 4,1 % per 2005/2006 vil være reelt dersom dette antas å være ved (Kinserdal, 2006: 183).

Et annet poeng er at de aller fleste selskaper kan anta en lønnsvekst som ligger høyere enn reguleringen av grunnbeløpet i Folketrygden (G). Med dette utgangspunktet kan man forvente at den skal ligge et sted over 2 %, men under 4 %.

For lønnsreguleringen gjelder det motsatte av hva som var tilfelle med diskonteringsrenten. Her er det slik at dersom lønnsøkningen settes for lavt, vil det føre til en undervurdering av pensjonsforpliktelsen i regnskapet. Hvis vi tenker oss en nåverdiberegning er vi nå over brøkstreken, og et lavt tall her vil føre til en lavere nåverdi, og dermed altså en lav(ere) pensjonsforpliktelse. Resultatene for 2004 og 2005 ble som følger:

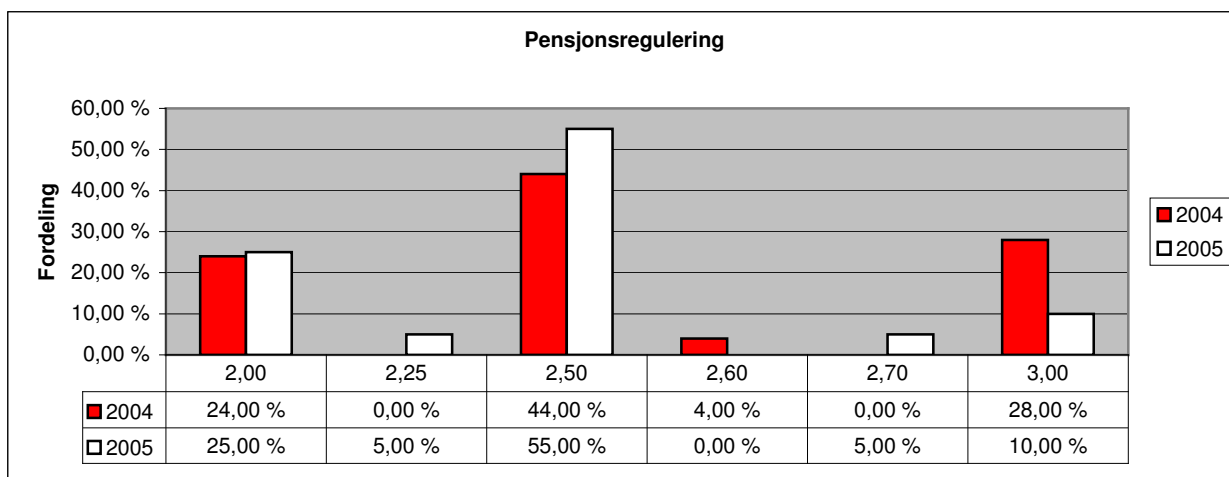

Vi ser her at alle selskapene begge årene har satt lønnsreguleringen mellom 2,5% og 3,5 %, med den største andelen begge årene på 3,0 %. Her finner vi cirka to av tre selskaper. Det er heller ikke nevneverdige forskjeller mellom resultatene for de to årene. Selskapene i utvalget opererer innenfor en rekke bransjer, så en større spredning hadde ikke vært overraskende å se, da dette er en selskapsspesifikk forutsetning. Samsvaret med forventningen på 4 %, som ble presentert over, er heller ikke stor. Ingen selskaper forventer så høy lønnsregulering, og man vil derfor undervurdere verdien av pensjonsforpliktelsen i balansen, dersom mine forventninger er reelle.

4.5.3 Pensjonsregulering

Man kan ha avtalt regulering av løpende pensjon i pensjonsordningen, gjennom at pensjonen eksempelvis reguleres i takt med inflasjonen (Sellæg, 2003: 85). Dersom dette er utgangspunktet, vil man kunne forvente en pensjonsregulering som ligger i området rundt 2,5 %, som er Norges Banks inflasjonsmål. Inflasjonen har riktignok vært lavere de seneste årene, men man vil kunne anta at den kommer opp på dette nivået.

Lov om foretakspensjon sier at reguleringen av løpende pensjoner finansieres ved at overskuddet på midler, tilhørende pensjonistene, hvert år brukes til en engangspremie for å øke løpende pensjoner. I år uten overskudd vil ikke løpende pensjoner bli regulert. En følge av dette er at en slik regulering ikke vil føre til noen forpliktelse for selskapet, da det dekkes av avkastningen på midlene. Med mindre man har avtalt en årlig regulering lik eksempelvis G – regulering vil ikke fastsettelse av denne forutsetningene ha vesentlig innflytelse på beregningen av pensjonsforpliktelsen (Sellæg, 2003: 85-86).

Resultatene viser at selskapene befinner seg i området rundt 2,50 %, slik man kunne forvente ut i fra forventet inflasjon. Begge årene befinner alle selskapene seg i intervallet mellom 2,0 % og 3,0 %. Vi ser også at en mindre andel av selskapene har fastsatt pensjonsreguleringen til 3,0 % i 2005 enn i 2004. Dette bidrar til å senke gjennomsnittet fra 2,52 % i 2004 til 2,42 % i 2005. Det er med andre ord ikke veldig store forskjeller mellom de to årene.

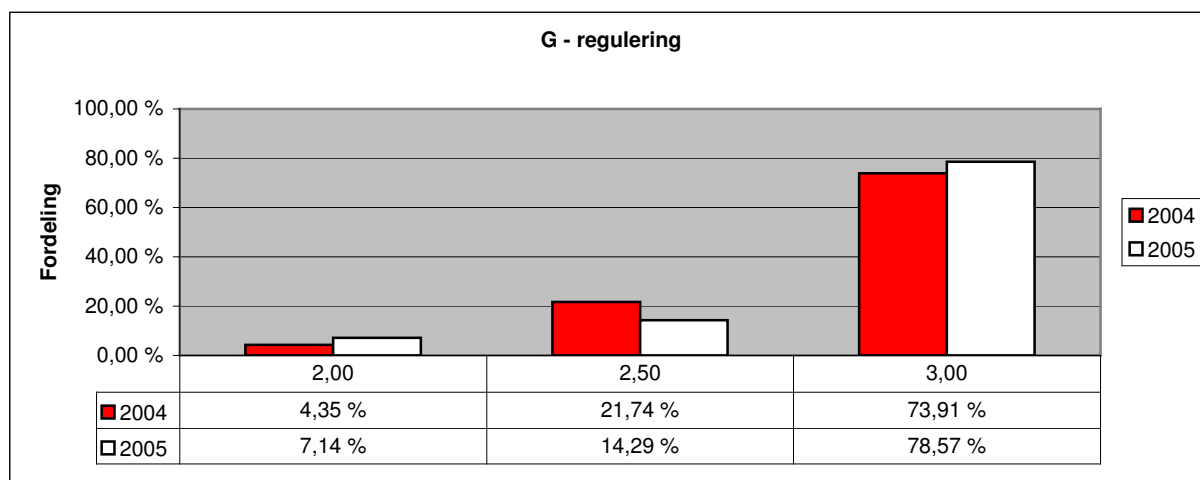
4.5.4 G – regulering

Når man beregner pensjoner i kollektive pensjonsordninger, tar man som regel utgangspunkt i den pensjonen man får i folketrygden, og opererer da gjerne med at man eksempelvis skal få utbetalt totalt 70 % av sluttlønn i pensjon. Derfor vil utviklingen i det man får fra folketrygden ha en direkte påvirkning på pensjonen fra pensjonsordningen. Pensjonen fra folketrygden er avhengig av grunnbeløpet (G). Dersom dette underreguleres fører det til at en større byrde vil havne på pensjonsordningen, som vil måtte gi større ytelser.

Reguleringen av grunnbeløpet gjøres årlig og er en politisk beslutning. Dette er altså ikke noe selskapene har direkte innvirkning på. Historisk har veksten i G vært høyere enn inflasjonen, og cirka lik som lønnsveksten. Det som er interessant når man ser på pensjonsforpliktelser i dag er hvordan denne utviklingen vil være de neste 20-30 årene. Dette er selvsagt vanskelig, men en mulighet er å ta utgangspunkt i lønnsveksten. Dersom det kommer en reduksjon i ytelsene fra folketrygden, er det antatt at dette kommer av direkte reduksjoner av pensjonsprosenten, ikke underregulering av G. Forbehold i de fleste ordninger sikrer bedriftene mot økte ytelser ved slike endringer.

Norges Banks inflasjonsmål er 2,5 % og dette kan brukes som et parameter når man ser på fremtidig regulering av G. Man vil da forvente en G – regulering som ligger på eller like ved dette målet (Sellæg, 2003: 82). En annen mulighet er å ta utgangspunkt i lønnsreguleringen. De siste 10 årene har G – reguleringen bare vært marginalt lavere enn lønnsutviklingen. Forventet G kan da settes til gjennomsnittlig lønnsutvikling, eller noe lavere. Det betyr at man kan forvente en G – regulering på 3,5 % – 4,1 % pr. 2005 (Kinserdal, 2006: 184).

Resultatene jeg har funnet for 2004 og 2005 oppsummeres grafisk:

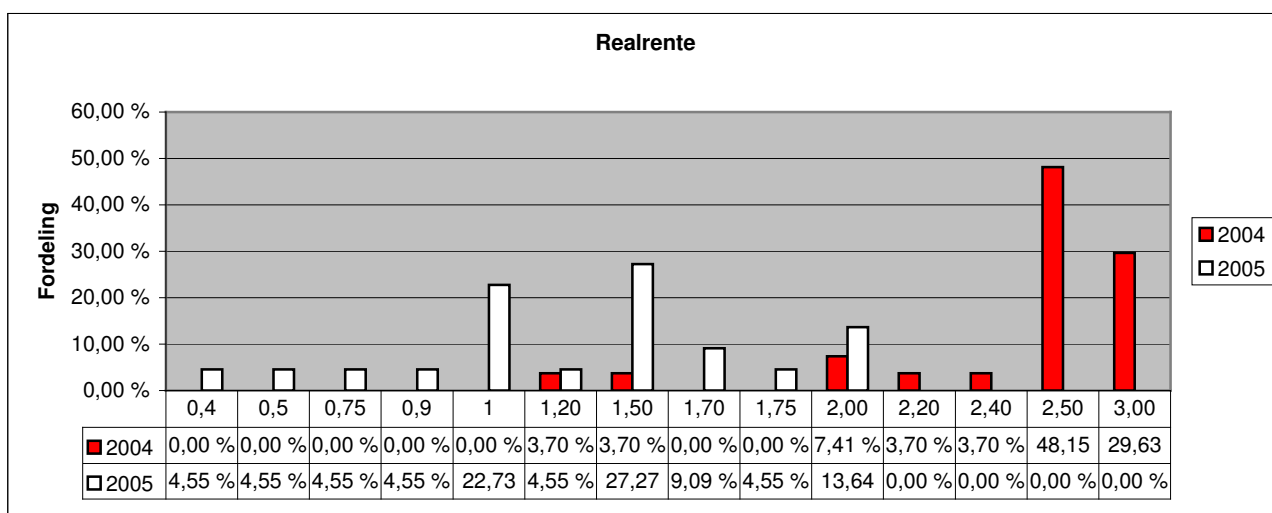
Vi ser her at flere enn syv av 10 selskaper begge årene har forutsatt en G – regulering som ligger litt over Norges Banks inflasjonsmål, og har satt den til 3,0 %. Det som er verdt å merke seg, er at det ikke er stor spredning noen av årene, og at man holder seg innenfor intervallet fra 2,0 % til 3,0 %. Det er heller ikke noen andre nevneverdige forskjeller mellom de to årene. I prinsippet skal denne forutsetningen bygge på de samme utviklingstrekkene i samfunnet, og dermed i utgangspunktet være lik. Jeg mener den beskjedne spredningen ikke trenger nærmere analyse eller forklaring. Ingen av selskapene har forventet en G – regulering på nærmere 4,0 %, slik man kunne anta med utgangspunkt i gjennomsnittlig forventet lønnsutvikling. Dette skyldes trolig at mange guider og lærebøker antyder at G – regulering bør settes tilnærmet lik forventet inflasjon. Lav G vil oppveie noe, men ikke alt, for de andre forutsetningene som kan omtales som for ”snille” (Kinserdal, 2006: 184).

4.5.5 Realrente

De ulike forutsetningene man benytter når man beregner pensjonsforpliktelsen må sees i sammenheng med hverandre. En nyttig øvelse kan da være å se på visse sammenhenger som

eksisterer mellom tallene. Et slikt tall som trekkes frem i artikkelen av Finn Espen Sellæg, er realrenten som implisitt er lagt til grunn hos de ulike foretakene. Denne blir definert som differansen mellom diskonteringsrente og lønnsvekst.

Som vi husker er forutsetningen om fremtidig lønnsvekst delvis selskapsspesifikk, slik at denne beregningen også vil være det, og vi kan da forvente resultater innenfor et stort intervall. Dette viser til en viss grad mine resultater at også er tilfellet for 2004 og 2005.

Som vi ser, er det for 2004 en spredning fra 1,20 % til 3,00 %, mens man i 2005 befinner seg innenfor intervallet fra 0,4 % til 2,0 %. Dette betyr at forskjellen på laveste og høyeste realrente i 2004 er 1,8 prosentpoeng, mens den i 2005 er på 1,6 prosentpoeng.

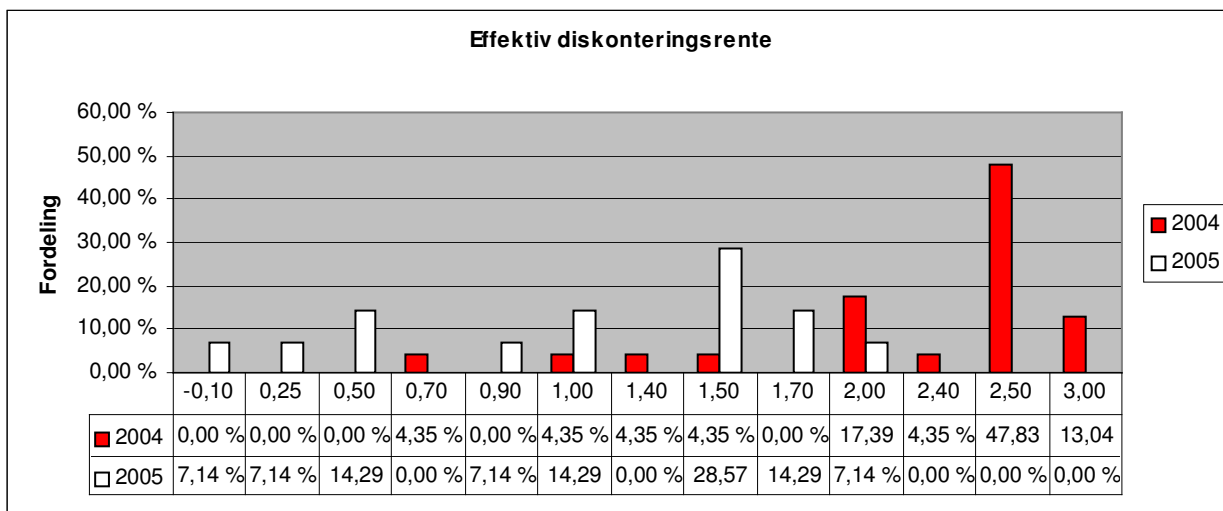
4.5.6 Effektiv diskonteringsrente

Det siste jeg vil ta for meg er den effektive diskonteringsrenten jeg har beregnet at selskapene benytter seg av. I tillegg til å ta hensyn til diskonteringsrente og lønnsvekst, slik vi gjorde ved beregning av realrente, tar man også nå hensyn til G – regulering. Den effektive diskonteringsrenten har blitt definert som (Sellæg, 2003: 84-85):

Effektiv diskonteringsrente = Diskonteringsrente – Lønnsvekst – (Lønnsvekst – Regulering av G).

Ved å bruke denne formelen tar man hensyn til at noen setter G – regulering lik lønnsvekst, mens andre setter den lavere. Som vi ser av formelen, vil lav G – regulering gi en redusert effektiv diskonteringsrente og dermed høyere beregnet forpliktelse. Denne formelen

inneholder visse matematiske svakheter knyttet til følsomheten til de ulike parameterne, men jeg mener den gir et godt bilde. Resultatene jeg har utarbeidet for 2004 og 2005 er som følger:

Her ser vi at det er stor spredning mellom selskapene begge årene, og at vi til og med har et selskap med negativ effektiv diskonteringsrente i 2005. 2004 – tallene viser en spredning fra 0,70 % til 3,0 %, mens tilsvarende tall for 2005 er -0,10 % til 2,0 %. Dette utgjør et intervall på 2,30 prosentpoeng i 2004 og 2,10 prosentpoeng i 2005. Som vi husker fra presentasjonen av modifisert durasjon, vil så store forskjeller ha mye å si ved verdsettelse av pensjonsforpliktelsen. Et grovt overslag sier at en forskjell på 2 prosentpoeng vil utgjøre at selskapet med lavest rente viser en pensjonsforpliktelse som er nesten 50 % større enn det med høyest. Dette vil selvsagt kunne utgjøre store beløp, og er verdt å merke seg når man skal vurdere et selskaps forpliktelser.

5. Avslutning

Arbeidet med denne utredningen har gjort meg i stand til å trekke konklusjoner ut i fra problemstillingen jeg presenterte i begynnelsen. I løpet av arbeidet har jeg også støtt på områder som kunne vært interessante å analysere nærmere, men som ville gått klart ut over utredningens grenser.

5.1 Konklusjoner

I denne utredningen har vi sett at antallet pensjonister vil øke betraktelig de nærmeste årene. Dette byr på utfordringer som må løses i fellesskap mellom staten, representert ved folketrygden, og arbeidsgiver. Der hvor de fleste arbeidstakere tidligere var dekket av ytelsesordninger ser vi nå, etter innføringen av "Lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold" og "Lov om obligatorisk tjenestepensjon", at trenden er at stadig flere arbeidstakere blir dekket av tilskuddsordninger.

Samtidig som denne utviklingen skjer, har vi sett at norske børsnoterte selskaper må forholde seg til en ny regnskapsregulering fra 2005, når IFRS innføres. Der hvor man tidligere forholdt seg til NRS 6, er det nå IAS 19 som er gjeldende. Forskjellene på disse to standardene har vist seg å ikke være spesielt store. Bruk av korridorløsningen er eksempel på ett område hvor standardene er like, mens man ved fastsettelse av diskonteringsrente ser at det er forskjeller på dem. Dette er i hovedsak knyttet til at IAS 19 krever at man må estimere en diskonteringsrente på balansedagen, mens det tidligere har vært praksis å bruke samme rente fra år til år. I tillegg har det vært en diskusjon rundt hvorvidt man kan konstruere en bedriftsobligasjonsrente i Norge, da vi ikke har et aktivt marked for høykvalitetsobligasjoner. Dette har ikke blitt praksis, og i veiledningen til IAS 19 som Norsk RegnskapsStiftelse har gitt ut, åpnes det heller ikke for dette.

I analysedelen av utredningen har vi tydelig sett at det generelt har vært en nedgang i diskonteringsrenten fra 2004 til 2005. Ser vi på gjennomsnittrenten brukt av selskapene i utvalget var denne 5,56 % i 2004 mot 4,32 % i 2005. I samme periode så vi et fall i 10 årsrenten på statsobligasjoner fra 4,00 % til 3,64 %. Dette betyr at noe av utviklingen i diskonteringsrenten kan forklares ved hjelp av utviklingen i rentemarkedet, men jeg mener det er grunnlag for å si at fastsettelse etter IAS 19 har hatt stor betydning for denne reduksjonen. Dette ser vi ved at alle selskapene reduserte diskonteringsrenten i perioden, og dermed fulgte

kravet i IAS 19 om å gjøre et estimat på balansedagen. Det er dermed ingen som har brukt samme diskonteringsrente i 2004 og 2005.

Samtidig mener jeg det er grunnlag for å si at selskapene konsekvent bruker forutsetninger som gjør at pensjonsforpliktelsene undervurderes. Ser vi på diskonteringsrenten brukes det begge årene renter som er klart høyere enn det man kunne forvente ved å ta utgangspunkt i 10 årsrenten på statsobligasjoner. Ifølge mine beregninger burde selskapene i 2004 lagt på i overkant av 4,70 %, men hele 48,15 % brukte 5,50 % som diskonteringsrente. I 2005 kunne man forvente at selskapene ville bruke rundt 4,0 %, men dette året brukte 45,45 % av selskapene 4,50 %. Det kan se ut til at selskapene generelt brukte en mer riktig rente i 2005 enn i 2004, og at dermed undervurderingen av pensjonsforpliktelsene har blitt redusert i perioden.

Hvorvidt dette har skjedd er avhengig av utviklingen i de andre forutsetningene som blir brukt. Jeg mener at man generelt kan si at selskapene, også gjennom fastsettelsen av disse, undervurderer pensjonsforpliktelsene sine. Dette gjøres gjennom at den forventede avkastningen på pensjonsmidlene settes for høyt, og at lønnsreguleringen settes for lavt. Dette er trenden i analysen min, ut i fra de beregninger jeg har gjort på hvilke resultater man kunne forvente. Noe som veier litt opp for dette er at selskapene generelt har satt forventet G – regulering for lavt. Dette har selvsagt noe betydning, men påvirker ikke konklusjonen om at selskapene gjennom fastsettelse av forutsetninger undervurderer pensjonsforpliktelsene. Dette gjelder både i 2004 (før IFRS) og i 2005 (etter IFRS).

5.2. Fremtidige undersøkelser

En naturlig forlengelse av denne oppgaven, vil være å følge utviklingen videre de kommende regnskapsårene og se hvorvidt selskapene faktisk gjør et nytt estimat på hver balansedag, eller om man faller tilbake til gammel praksis og bruker samme diskonteringsrente fra år til år.

Et annet spennende område, som kunne vært undersøkt, er konstruksjon av en bedriftsobligasjonsrente for bruk som diskonteringsrente. Dette bygger videre på det Storebrand foreslo i brevet til Kredittilsynet, og som noen praktikere mener er en hensiktsmessig tilnærming. Man vil da kunne undersøke hvorvidt denne avviker i stor grad fra

den diskonteringsrenten man kommer fram til ved å ta utgangspunkt i renten på statsobligasjoner.

Med utgangspunkt i IAS 19 og utfordringer som dukker opp i kjølvannet av innføringen av IFRS, er det også en rekke andre problemstillinger som kan være interessante for fremtidige utredninger/masteroppgaver. Jeg kan i hvert fall trygt slå fast at selv om jeg har lært mye fra arbeidet med denne utredningen, har det også gjort meg enda mer interessert i fagområdet og enda mer lysten på å lære det som ikke fikk plass i denne omgang.

Litteraturliste

- BELLAMY, Anne Merethe (2005). *Kredittilsynet – Offentlige brev*. Kredittilsynet.
< <http://www.kredittilsynet.no/wbch3.exe?ce=14824>> Besøkt 02. mars 2006.
- BONHAM, Mike, CURTIS, Matthew, DAVIES, Mike, DEKKER, Pieter, DENTON, Tim, MOORE, Richard, RICHARDS, Hedy, WILKINSON – RIDDLE, Gregory, WILSON, Allister (2004). *International GAAP 2005 – Generally Accepted Accounting Practice under International Financial Reporting Standards*. London: LexisNexis / Ernst & Young.
- EIKREM, Idar (2005). *Fortolkninger av IFRS og forholdet til NRS*. Norsk RegnskapsStiftelse. < http://www.regnskapsstiftelsen.no/arch/_img/9189531.pdf>
Besøkt 02. mars 2006.
- ELLINGSEN, Espen Rye (2003). 'Pensjonsordninger – kostnadmessige effekter for arbeidsgiver, og effekten for den enkeltes pensjonsrettigheter ved valg av ulike pensjonsordninger.' I: *Pensjon – Pensjonsordninger, regnskapsføring og økonomiske konsekvenser*. Oslo: Ernst & Young AS. 26-35.
- FREDRIKSEN, Dennis og STØLEN, Nils Martin (2001). *Valgaktuelt: Fremtidens Pensjonsforpliktelser*. Statistisk sentralbyrå.
<<http://www.ssb.no/emner/00/01/10/valgaktuelt/2001/art-2001-09-07-01.html>>
Besøkt 21. februar 2006.
- HANSEN, Terje (2006a). 'Avtalefestet pensjon (førtidspensjon).' I: BOYE, Knut, HANSEN, Terje, HVEEM, Dag Jørgen og TORGRIMSEN, BJØRN. *Personlig økonomi 2006*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag as. 343-46.
- HANSEN, Terje (2006b). 'Kollektiv innskuddspensjon.' I: BOYE, Knut, HANSEN, Terje, HVEEM, Dag Jørgen og TORGRIMSEN, BJØRN. *Personlig økonomi 2006*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag as. 365-69.

- HVEEM, Dag Jørgen (2006). 'Folketrygdens alders-, uføre og etterlattepensjon.' I: BOYE, Knut, HANSEN, Terje, HVEEM, Dag Jørgen og TORGRIMSEN, BJØRN. *Personlig økonomi 2006*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag as. 325-40.
- IAS 19 (2006). 'International Accounting Standard 19 – Employee Benefits.' I: *International Financial Reporting Standards (IFRS): including International Accounting Standards (IAS) and Interpretations as at 1 January 2006*. International Accounting Standards Committee. 935-78.
- IAS 19 Pensjon (2005). 'IAS 19 Pensjon'. I: *IFRS i Norge – Tema og bransjeartikler*. 2. utgave. Oslo: Ernst & Young AS.
- ELLINGSEN, Espen Rye (2003). 'Pensjonsordninger – kostnadmessige effekter for arbeidsgiver, og effekten for den enkeltes pensjonsrettigheter ved valg av ulike pensjonsordninger.' I: *Pensjon – Pensjonsordninger, regnskapsføring og økonomiske konsekvenser*. Oslo: Ernst & Young AS. 26-35.
- IFRS 1 (2004). *Official Journal of the European Union – IFRS 1 – First time adoption of International Financial Reporting Standard*. European Union.
<http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/l_111/l_11120040417en00030017.pdf>. Besøkt 05. februar 2006.
- IVARSEN, Vidar (2006a). 'Vital lar kundene ta ekstraregning.' *Dagens Næringsliv* 20. april 2006: 48-49
- IVARSEN, Vidar (2006b). 'Sender regning på 102 mill. til kundene.' *Dagens Næringsliv* 21. april 2006: 48
- KINSERDAL, Finn (2006). 'IAS 19: Ytelser til ansatte.' I: GJESDAL, Frøystein, KVAAL, Erlend og KVIFTE, Steinar (red.). *Internasjonale regnskapsstandarder*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag. 170-84.
- KLITZING, Espen (2006). 'Pensjonskapitalister.' *Dagens Næringsliv* 3. mai 2006: 41

KROSSØY, Sissel (2004). 'IAS 19 Employee Benefits: Konsekvenser for børsnoterte foretak.' *Mentor* 2/juni 2004: 9-11.

Lov om folketrygd (1997). *Lov om folketrygd (folketrygdloven.)*. Justisdepartementet. < <http://www.lovdatab.no/all/nl-19970228-019.html> >. Besøkt 01. februar 2006.

Lov om foretakspensjon (2000). *Lov foretakspensjon (foretakspensjonsloven)*. Justisdepartementet. < <http://www.lovdatab.no/all/nl-20000324-016.html> >. Besøkt 01. februar 2006.

Lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold (2000). *Lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold (innskuddspensjonsloven.)*. Justisdepartementet. < <http://www.lovdatab.no/all/nl-20001124-081.html> >. Besøkt 01. februar 2006.

Lov om obligatorisk tjenestepensjon (2005). *Lov om obligatorisk tjenestepensjon*. Justisdepartementet. < <http://www.lovdatab.no/all/nl-20051221-124.html> >. Besøkt 01. februar 2006.

Lov om årsregnskap m.v. (1998). *Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven.)*. Justisdepartementet. < <http://www.lovdatab.no/all/nl-19980717-056.html> >. Besøkt 01. februar 2006.

NRS (V) (2005a). *Veiledning IAS 19 Employee Benefits*. August 2005. Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.

NRS (V) (2005b). *Veiledning IAS 19 Employee Benefits*. Januar 2005. Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.

NRS 6 (2002). *Pensjonskostnader*. November 2002. Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.

NRS 6 (2005). *Pensjonskostnader*. November 2005. Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.

Pensjonsreform: Kortversjon av Pensjonsmeldingen (2004). Finansdepartementet / Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

< http://www.pensjonsreform.no/kortversjon_pensjon.asp > Besøkt 10. mars 2006.

PETTERSEN, Lars I. (2003). 'IFRS 2005 – Hva innebærer det for norske foretak?.' I: *IFRS 2005 – Konsekvenser for norske foretak*. Oslo: Ernst & Young AS. 6-32.

Regnskapsnytt november 2004 (2004). Ernst & Young AS.

< http://www.ey.com/GLOBAL/content.nsf/Norway/Regnskapsnytt_2004_november >

Besøkt 12. mars 2006.

Regnskapsnytt november 2005 (2005). Ernst & Young AS.

< http://www.ey.com/global/content.nsf/Norway/Regnskapsnytt_november_2005 >

Besøkt 04. februar 2006.

SELLÆG, Finn Espen (2003). 'Forutsetninger for beregning av regnskapsmessig pensjonsforpliktelse.' I: *Pensjon – Pensjonsordninger, regnskapsføring og økonomiske konsekvenser*. Oslo: Ernst & Young AS. 77-91.

Årsrapporter for alle omtalte selskaper for 2004 og 2005. Disse er tilgjengelig fra selskapenes nettsted eller ved direkte henvendelse.

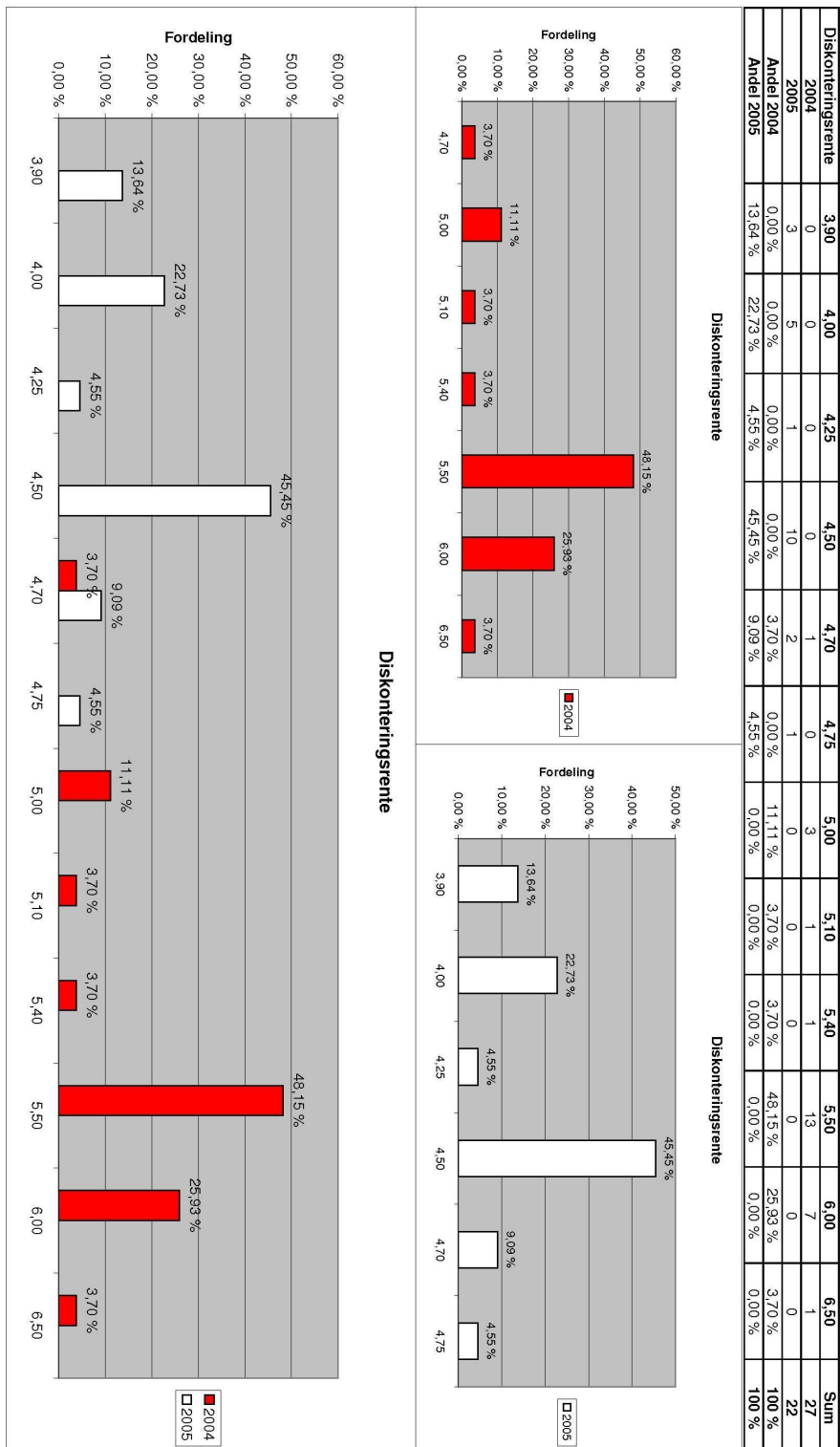
Vedlegg 1 – Forutsetninger i 2004

Navn	Branse	Diskonteringsrente	Foventid avkastning	Lønsressjutting	Pensjonsressjutting	Gjengjelding	Realrente	Effektiv diskonteringsrente	Foiv. avk. - disk. rente	Liste	Web
Aker	Energ	6,00	7,00	3,00	2,50	2,50	3,00	2,50	1,00	OBX	http://www.aker.no
Aker Kværner	Energ	6,00	7,00	3,00	2,50	2,50	3,00	2,50	1,00	OBX	http://www.aker.com
DNB NOR	Finans	4,70	5,70	3,50	2,50	3,00	1,50	0,70	1,00	OBX	http://www.dnb.com
Elonnes	Forbruksvare	5,50	6,50	3,00	3,00	3,00	2,50	2,50	1,00	OBX	http://www.elonnes.com
Emmentor	IT	5,50	6,00	2,50	2,50	2,50	3,00	3,00	0,50	OBX	www.emmentor.no
Expert	Forbruksvare	5,50	6,50	3,00	2,50	3,00	2,50	2,50	1,00	OBX	http://www.expert.no
Farstad Shipping	Energ	6,00	7,00	3,00	2,50	3,00	3,00	3,00	1,00	OBX	http://www.farstad-shipping.no
Fred Olsen Energy	Energ	5,50	6,50	3,00	-	-	2,50	-	1,00	OBX	http://www.fredolseenergy.no
Hedland	Forstyring	6,00	6,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,50	0,00	OBX	www.hedland.no
Levøy Seafood Group	Konsumvare	5,50	6,50	3,00	3,00	3,00	2,50	2,50	1,00	OBX	http://www.levoyseafood.no
Oslo	Material	5,50	6,50	2,50	3,00	3,00	2,50	2,50	1,00	OBX	www.oslo.no
Oslo Skogindustri	Material	5,50	6,50	3,00	3,00	3,00	2,50	2,50	1,00	OBX	http://www.oslo-skogindustri.no
Orkla	Konsumvare	5,50	6,50	3,00	3,00	3,00	2,50	2,50	1,00	OBX	www.orkla.no
P4 Radio Hele Norge	Forbruksvare	5,50	6,50	3,00	2,50	3,00	2,50	2,50	1,00	OBX	www.p4radio.no
Piscalle	Energ	6,50	7,50	3,50	3,00	3,00	3,00	2,50	1,00	OBX	www.piscalle.no
Richter & Son	Konsumvare	5,50	6,50	3,00	2,50	2,50	2,50	2,00	1,00	OBX	www.richter-son.com
Schibsted	Forbruksvare	6,00	7,00	3,50	3,00	3,00	2,50	2,00	1,00	OBX	www.schibsted.no
Schwabe Innovation	IT	6,00	6,50	3,00	2,00	2,50	2,50	2,50	1,00	OBX	www.schwabe-innovation.no
Sjovareid	Energ	5,50	7,00	3,00	2,00	3,00	2,50	2,50	1,50	OBX	www.sjovareid.no
Sjovasa 7	Energ	5,50	6,50	3,00	2,50	2,50	2,50	1,40	1,00	OBX	www.sjovasa7.no
Tandberg	IT	5,00	6,00	3,50	2,50	3,00	2,50	1,80	1,00	OBX	www.tandberg.no
Tandberg Television	IT	5,00	6,00	3,00	2,50	3,00	2,50	2,00	1,00	OBX	http://www.tandberg-tv.com
Telenor	Telekom	5,00	6,10	3,00	3,00	3,00	2,50	2,00	1,10	OBX	http://www.telenor.no
Torona Systems	Industri	6,00	7,00	3,00	-	3,00	3,00	3,00	1,00	OBX	www.torona.no
Veddelke	Industri	5,50	6,50	3,00	2,50	3,00	2,50	2,50	1,00	OBX	www.veddelke.no
Wilhelm Wilhelmsen	Industri	5,40	6,40	3,00	2,00	3,00	2,40	2,40	1,00	OBX	www.wilhelmsen.com
Yara International	Material	5,10	5,50	2,50	2,50	3,00	2,50	2,40	0,50	OBX	www.yara.no
Antall observasjoner		27	27	27	25	23	27	23	27		
Min		6,50	7,50	3,50	3,00	3,00	3,00	3,00	1,50		
Max		4,70	5,60	2,50	2,00	2,50	1,50	0,70	0,00		
Standardavvik		0,36	0,43	0,29	0,32	0,28	0,21	0,24	0,23		
Standardavvik		0,40	0,41	0,27	0,37	0,33	0,43	0,30	0,27		

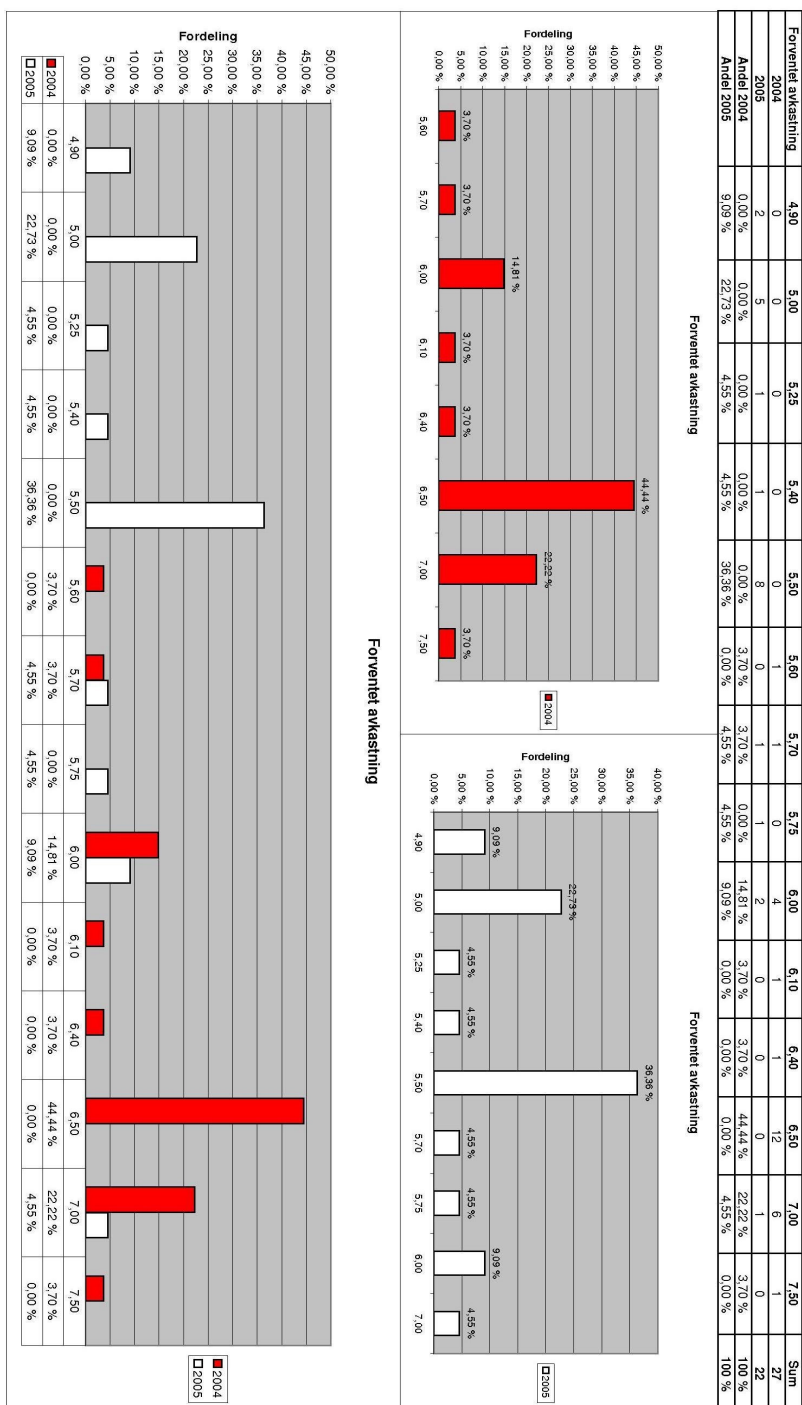
Vedlegg 2 – Forutsetninger i 2005

Navn	Branse	Diskonteringsrate	Forventet avkastning	Lønnsregulering	Pensjonsregulering	G-regulering	Realrente	Effektiv diskonteringsrate	Forv. avk. - disk. rente	Liste	Web
Aker Kvernær	Energi	4,50	5,50	3,00	2,50	-	1,50	-	1,00	OB Match	http://www.akerkvernær.com
EBB Norge	Energi	4,50	3,50	3,00	2,50	3,00	0,40	-	1,00	OBX	http://www.ebbnorge.com/
Enova	Forbruksvare	3,90	4,90	3,90	2,50	-	0,40	-	1,00	OBX	http://www.enova.com
Exor	Forbruksvare	4,50	5,50	2,50	2,50	2,50	2,00	2,00	1,00	OB Match	http://www.exor.no
Export	Forbruksvare	4,75	5,75	3,00	2,00	-	1,75	-	1,00	OB Match	http://www.export.no
Fareid Shipping	Energi	4,00	5,00	3,00	2,25	-	1,00	-	1,00	OB Match	http://www.fareid.no
Fred Olsen Energy	Energi	-	-	-	-	-	-	-	-	OBX	http://www.fredolsen-energy.no/
Halsland	Forrening	3,90	4,90	2,70	2,70	-	1,20	-	1,00	OB Standard	www.halsland.no
Leroy Seafood Group	Konsumvare	4,00	5,00	3,00	3,00	3,00	1,00	1,00	1,00	OB Match	www.leroy.no
Norske Skogindustrier	Material	4,50	5,50	2,50	2,00	2,00	2,00	1,50	1,00	OBX	http://www.norskiskog.no
Odfjell	Material	4,00	5,00	3,50	3,00	3,00	0,50	-	1,00	OB Match	www.odfjell.no
Oxla	Konsumvare	4,50	7,00	3,00	2,00	3,00	1,50	1,50	2,50	OBX	www.oxla.no
PA Radio Helse Norge	Forbruksvare	-	-	-	-	-	-	-	-	OB Match	www.pa.no
Prosate	Energi	4,50	5,50	3,00	2,50	3,00	1,50	1,50	1,00	OBX	www.prosate.no
Renov & Son	Konsumvare	4,00	3,00	3,00	2,50	2,50	1,00	0,50	1,00	OB Match	www.renovson.com
Selsbakk	Forbruksvare	4,50	6,00	3,50	2,50	3,00	1,00	0,50	1,50	OBX	www.selsbakk.no
Storstrand	Energi	4,70	6,00	3,00	2,00	3,00	1,70	1,70	1,30	OB Match	www.storstrand.no
Sinsen 7	Energi	-	-	-	-	-	-	-	-	OBX	www.sinsen7.no
Tandberg	IT	4,25	5,25	3,50	2,50	3,00	0,75	0,25	1,00	OBX	www.tandberg.no
Tandberg Television	IT	4,50	5,50	3,00	2,50	3,00	1,50	-	1,00	OBX	http://www.tandbergtv.com
Telenor	Telekom	3,90	5,40	3,00	2,50	3,00	0,90	0,90	1,50	OBX	http://www.telenor.no
Tomra Systems	Industri	4,70	5,70	3,00	2,50	3,00	1,70	1,70	1,00	OBX	www.tomra.no
Videkvik	Industri	4,50	5,50	3,50	2,50	3,00	1,50	1,50	1,00	OB Match	www.videkvik.no
Wilhelm Wilhelmsen	Industri	4,00	5,00	3,00	2,00	3,00	1,00	1,00	1,00	OB Match	www.wilhelmsen.com
Yara International	Material	4,50	5,50	2,50	2,50	-	2,00	-	1,00	OBX	www.yara.no
Antall observasjoner		22	22	22	20	14	22	14	22		
MARK		4,75	7,00	3,00	3,00	3,00	2,00	2,00	2,50		
Industri		3,90	4,90	2,50	2,00	2,00	1,40	-0,10	1,50		
Diskonteringsrate		4,50	5,50	3,50	2,50	3,00	1,10	0,63	1,40		
Standardavvik		0,30	0,48	0,30	0,30	0,31	0,47	0,63	0,34		

Vedlegg 3 – Diskonteringsrente

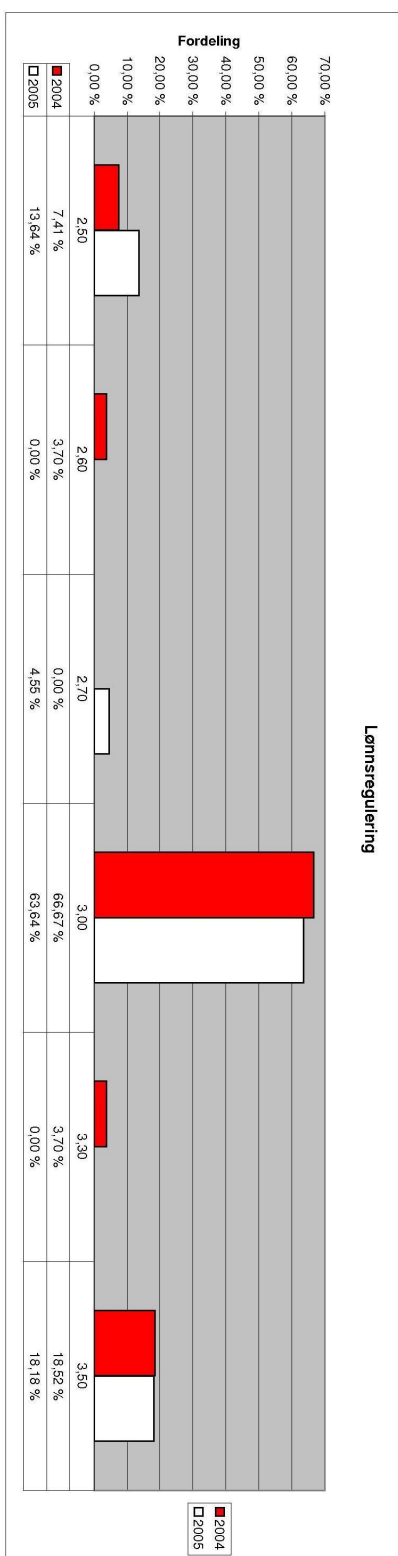
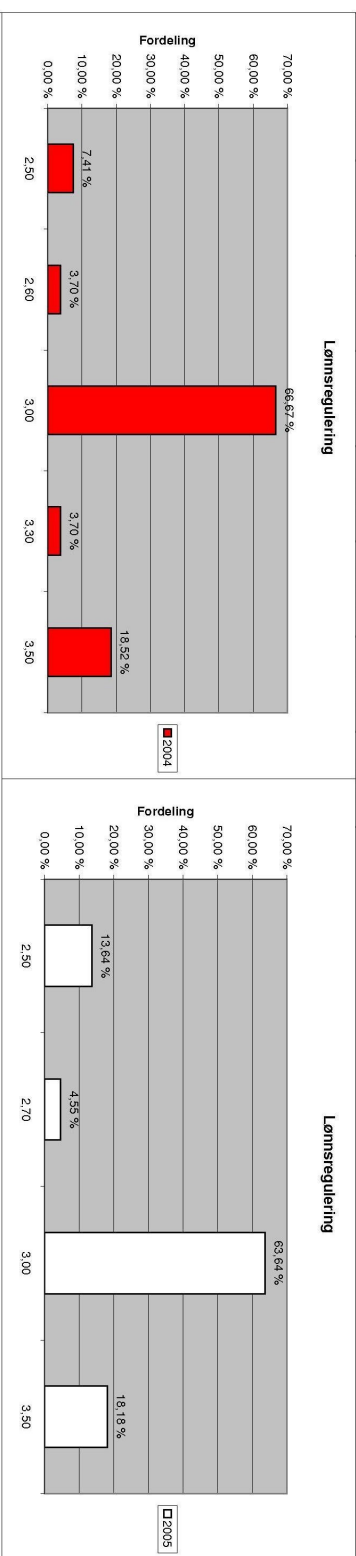

Vedlegg 4 – Forventet avkastning

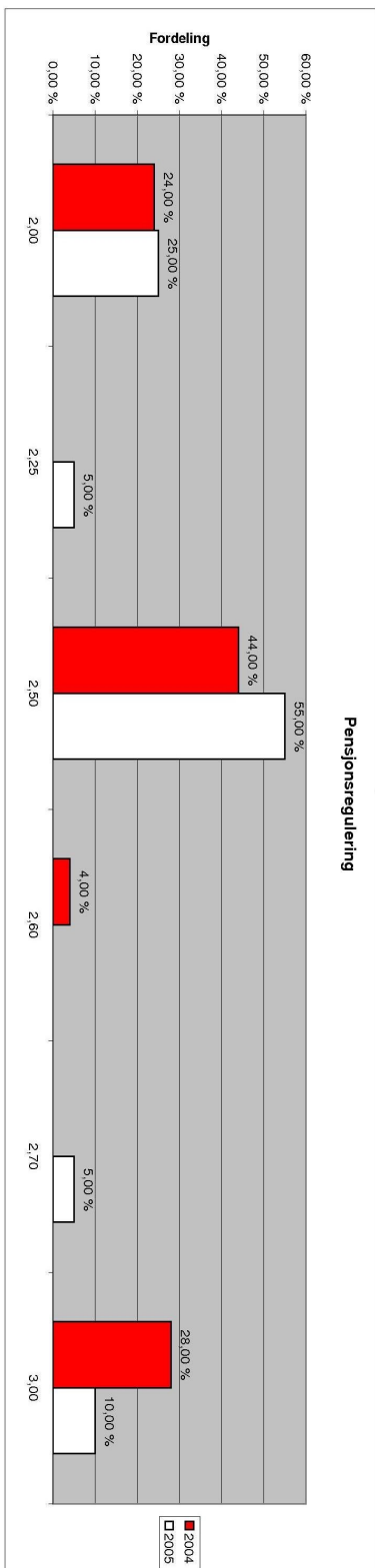
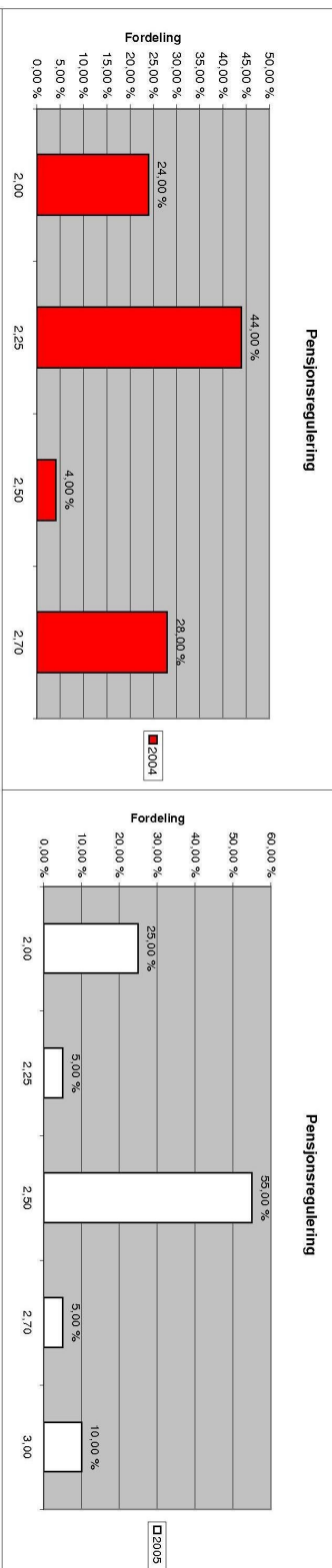
Vedlegg 5 – Lønnsregulering

Lønnsregulering	2,50	2,60	2,70	3,00	3,30	3,50	Sum
2004	2	1	0	18	1	5	27
2005	3	0	1	14	0	4	22
Andel 2004	7,41 %	3,70 %	0,00 %	66,67 %	3,70 %	18,52 %	100 %
Andel 2005	13,64 %	0,00 %	4,55 %	63,64 %	0,00 %	18,18 %	100 %

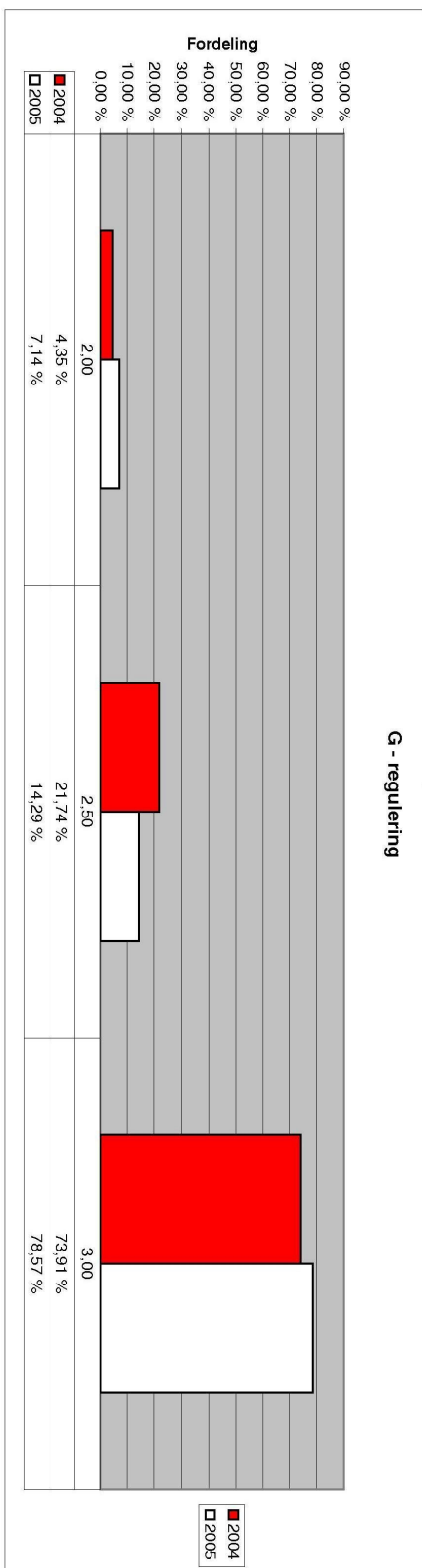
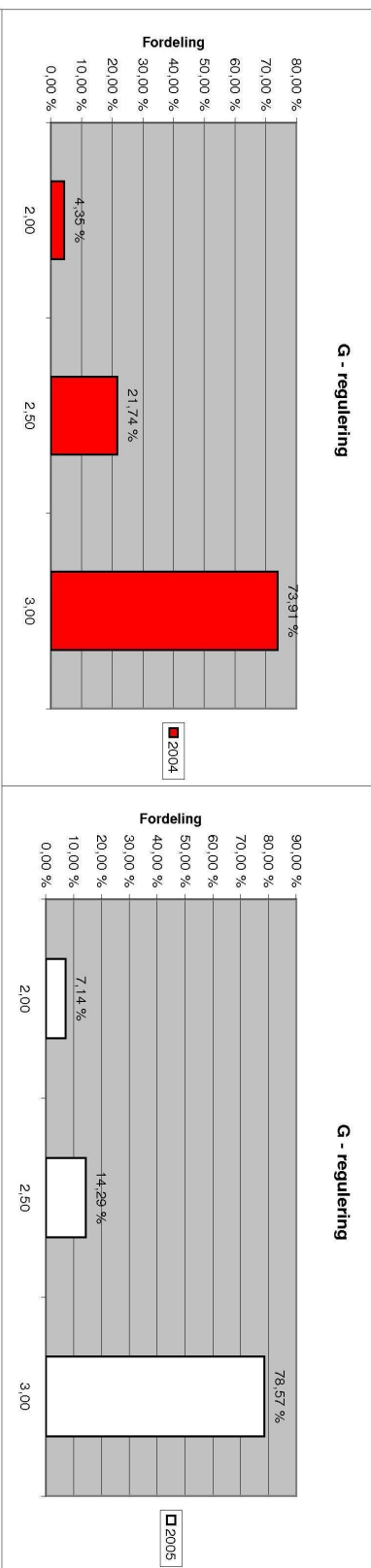
Vedlegg 6 – Pensjonsregulering

Pensjonsregulering	2,00	2,25	2,50	2,60	2,70	3,00	3,50	Sum
2004	6	0	11	1	0	7	0	25
2005	5	1	11	0	1	2	0	20
Andel 2004	24,00 %	0,00 %	44,00 %	4,00 %	0,00 %	28,00 %	0,00 %	100 %
Andel 2005	25,00 %	5,00 %	59,00 %	0,00 %	5,00 %	10,00 %	0,00 %	100 %

Vedlegg 7 – G – regulering

G - regulering		2,00	2,50	3,00	Sum
2004		1	5	17	23
2005		1	2	11	14
Andel 2004		4,35 %	21,74 %	73,91 %	100 %
Andel 2005		7,14 %	14,29 %	78,57 %	100 %

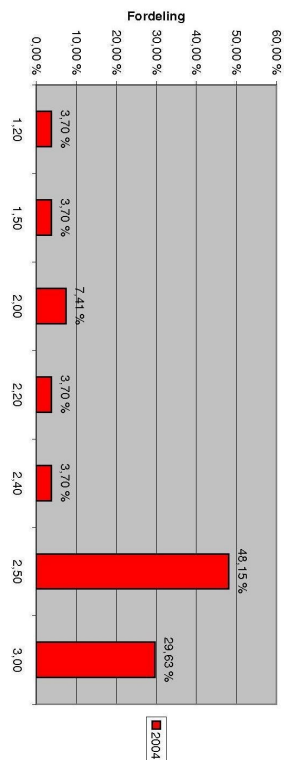

Vedlegg 8 – Realrente

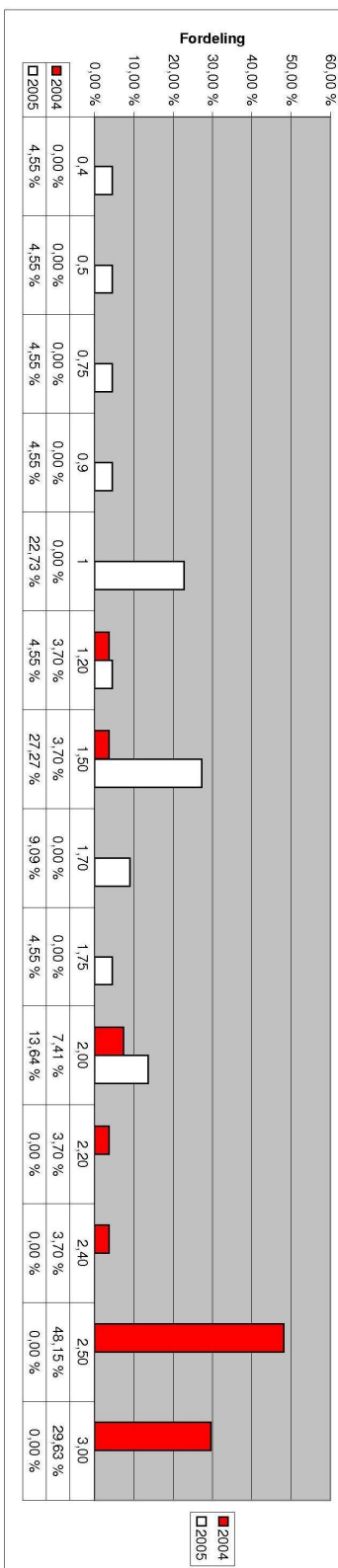
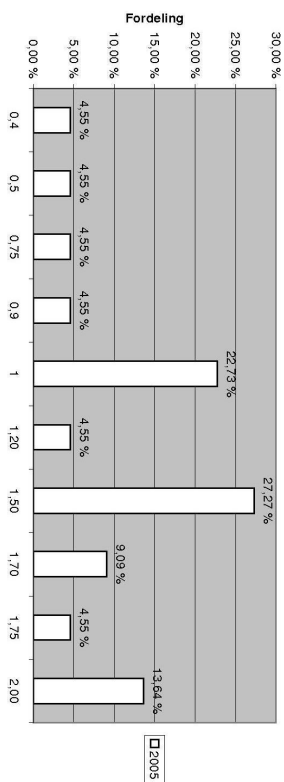
Realrente	0,4	0,5	0,75	0,9	1	1,20	1,50	1,70	1,75	2,00	2,20	2,40	2,50	3,00	Sum
2004	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2	1	1	1	13	27
2005	1	1	1	1	5	1	6	2	1	3	0	0	0	8	22
Andel 2004	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	3,70 %	3,70 %	0,00 %	0,00 %	7,41 %	3,70 %	3,70 %	48,15 %	29,63 %	100 %
Andel 2005	4,55 %	4,55 %	4,55 %	4,55 %	22,73 %	4,55 %	27,27 %	9,09 %	4,55 %	13,64 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100 %

Realrente

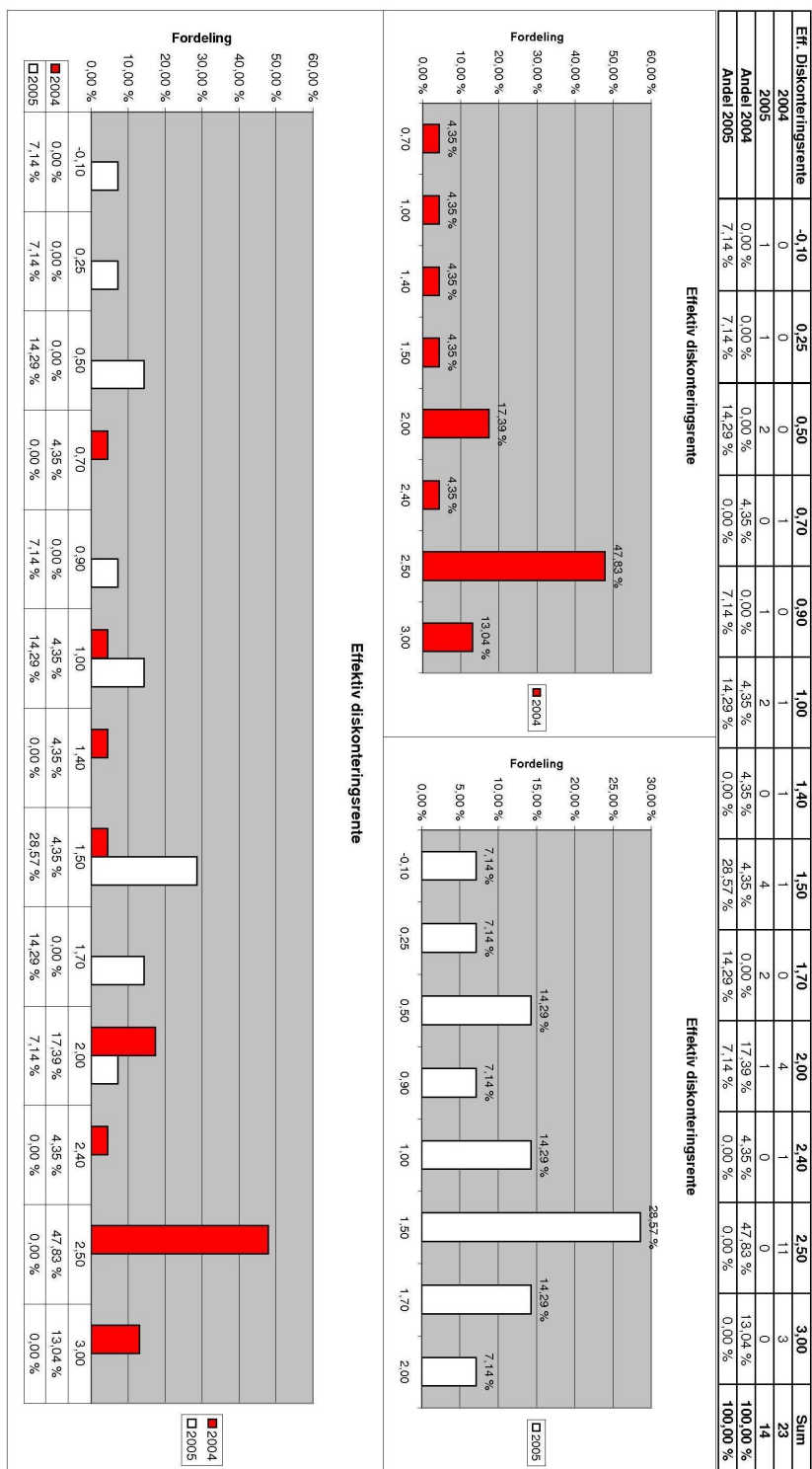
Realrente

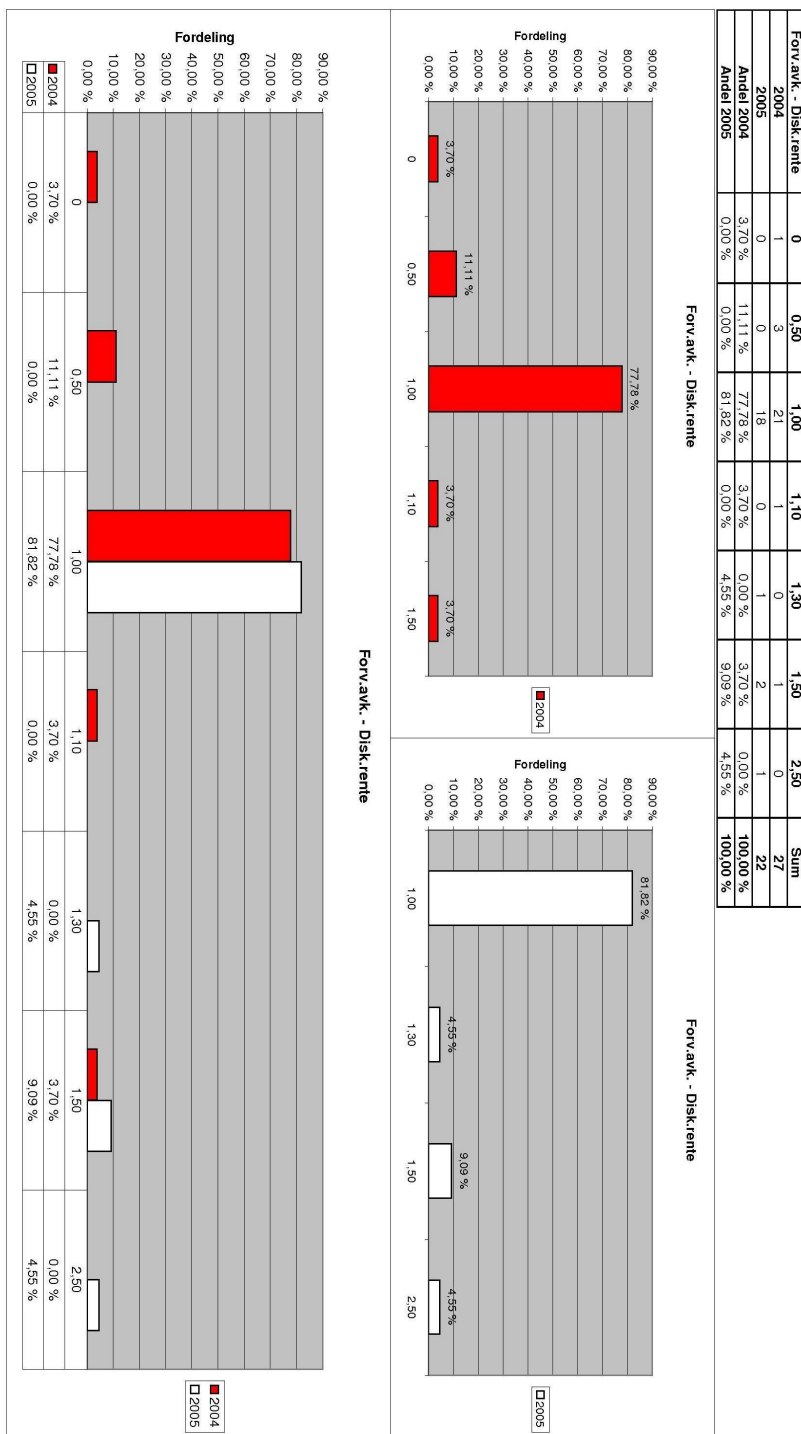
Realrente

Vedlegg 9 – Effektiv diskonteringsrente

Vedlegg 10 – Forventet avkastning - Diskonteringsrente

Vedlegg 11 – Differanse

Navn	Branse	Diskonteringsrate 2004	Diskonteringsrate 2005	Differanse
Aker	Energi	6,00	4,50	1,50
Aker Kværner	Energi	6,00	4,50	1,50
DNB NOR	Finans	4,70	3,90	0,80
Kornes	Forbrukervare	5,50	-	-
Emantor	IT	5,50	4,50	1,00
Expert	Forbrukervare	5,50	4,75	0,75
Farsund Shipping	Energi	6,00	4,00	2,00
Fred Olsen Energy	Energi	3,50	4,00	-0,50
Grøntun	Forring	6,00	3,80	2,20
Industrial Group	Kommunale	5,00	4,80	0,20
Netco Sigmundstad	Middel	5,00	4,00	1,00
Orbital	Industri	5,50	-	-
Orkla	Konsumvare	5,50	4,50	1,00
Pa Haldal Helse Norge	Forbrukervare	5,50	-	-
Prestate	Energi	6,50	4,50	2,00
Fisher & Son	Kommunale	5,50	4,00	1,50
Schlösser	Forbrukervare	6,00	4,50	1,50
Schwahe Innovation	IT	6,00	-	-
Schweibrand	Finans	5,50	4,70	0,80
Subsea 7	Energi	5,50	-	-
Tandberg	IT	5,00	4,25	0,75
Tandberg Television	IT	5,50	4,50	1,00
Telenor	Telekom	5,00	3,90	1,10
Tetra Systems	Industri	6,00	4,70	1,30
Vetelvik	Industri	5,50	4,50	1,00
Vilhelm Wilhelmsen	Industri	5,40	4,00	1,40
Zara International	Middel	5,10	4,50	0,60

Gjennomsnitt

1,23

